

ความล้มพันธุ์ไทย- ญี่ปุ่น :

สถานะและ

ประเด็นปัญหา

ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์*

บทนำ

ทศวรรษ 1980 เป็นจุดบ่ายเบนสำคัญของญี่ปุ่น ยุคหลังสงคราม คนญี่ปุ่นมีความมั่นใจในเศรษฐกิจแห่งชาติ เชื่อว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของตนเหนือกว่าตะวันตก คนญี่ปุ่นก้าวพ้นจากความรู้สึกผิดหวังในประวัติศาสตร์เมจิ ยอมรับมากขึ้นในการมีกองกำลังป้องกันตนเอง และการเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกา เห็นได้ชัดว่า ความภาคภูมิใจในชาติได้เข้ามาแทนที่ความรู้สึกว่าต้องเรียนรู้เป็น “ผู้ตาม” ตะวันตก ซึ่งรวมถึงทางด้านวัฒนธรรมและชีวิตองค์การของตนด้วย ความรู้สึกเป็นชนชาติใหม่นี้ นำไปสู่การมองในอนาคต ยิ่งกว่าจะมองย้อนหลัง รัฐบาลและประชาชนญี่ปุ่นในทศวรรษ

1980 หมกมุ่นอยู่กับการวาดภาพสังคมในอนาคต อดีต
นายกรัฐมนตรีไอฮิระ ได้ตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้น
มาชุดหนึ่ง ซึ่งข้อเสนอแนะต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในหนังสือ
เรื่อง Kindai o koete (ก้าวพ้นสมัยใหม่) ตีพิมพ์เมื่อ
ค.ศ. 1983 กระทรวงการคลังของญี่ปุ่นก็ได้ศึกษาอนาคต
ไว้เช่นกัน และได้เสนอรายงานเมื่อปี ค.ศ. 1982 แนะนำ
ว่าจำเป็นต้องมีทฤษฎีสังคมศาสตร์ใหม่ที่เรียกว่า “Soft-
nomics”² นายกรัฐมนตรีนาคาฮาเซะ ได้แถลงต่อรัฐสภา
เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 1984 โดยกล่าวถึง “การทำนาย
ของคริสต์ศตวรรษที่ 21” และกล่าวถึงสังคมในอนาคต
ว่าจะเป็น “สังคมข่าวสาร”³ (information society) อย่างไร
ก็ตาม ดูเหมือนว่ารัฐบาลญี่ปุ่นและชนชั้นนำญี่ปุ่นจะไม่
ได้คิดถึงความสัมพันธ์กับเอเชียเพื่อนบ้านอย่างจริงจัง
ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าญี่ปุ่นยังไม่มี ความมั่นใจในด้
ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านก็ได้ เท่าที่ผ่าน
มาความสนใจในเอเชียเพื่อนบ้านยังเป็นเพียง “เงา” ของ
ความสัมพันธ์กับมหาประเทศอีกฟากหนึ่งของมหาสมุทร
แปซิฟิก

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ญี่ปุ่นมีความผูกพัน
ใกล้ชิดที่สุดตลอดมาเกือบครึ่งศตวรรษ ตั้งแต่หลังสง
ครามโลกเป็นต้นมา ในด้านความมั่นคง สหรัฐอเมริกา
ได้ให้ความคุ้มครองแก่ญี่ปุ่นอย่างที่มีบางคนเรียกว่า
“ให้โดยสารฟรี” และในระยะหลังเรียกกันว่าเป็น “กรีน
เฮาส์” ให้แก่ญี่ปุ่น ต่างฝ่ายต่างเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญ
ที่สุดของกันและกัน และการลงทุนของญี่ปุ่นในอเมริก
าก็เพิ่มทวีขึ้นตลอดมา จนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ พบว่า
การลงทุนของต่างชาติในอเมริกา (ซึ่งญี่ปุ่นเป็นผู้ลงทุน
สำคัญที่สุด) ล้ำหน้าการลงทุนของสหรัฐอเมริกาในต่าง
ประเทศ ในด้านวัฒนธรรมทั้งสองประเทศพบว่า มีสิ่ง
ที่ จะเรียนรู้จากกันและกันอย่างมหาศาล อย่างที่อดีตทูต
สหรัฐอเมริกาประจำญี่ปุ่น ศาสตราจารย์ เอ็ดวิน โอ
โรเซาเออร์ ได้วางรากฐานทางภูมิปัญญาไว้ ตั้งแต่ทศ-

วรรษ 1960 รัฐบาลญี่ปุ่น โดยอดีตนายกรัฐมนตรี
ทานากะ ได้มอบเงิน 1 ล้านเหรียญให้แก่มหาวิทยาลัยชั้น
นำในสหรัฐอเมริกา ที่มีโครงการญี่ปุ่นศึกษา รวม 10
แห่ง เป็นเงินรวม 10 ล้านเหรียญ เพื่อนำไปใช้ในกิจ
กรรมด้านญี่ปุ่นศึกษา ผู้อำนวยการธุรกิจอาวุโสของญี่ปุ่น
นายซาซากาวา เรียวอิชิ ได้ให้การสนับสนุนด้านการเงิน
จำนวนมหาศาลแก่การจัดตั้งมูลนิธิตะวันออก-ญี่ปุ่น
(United States-Japan Foundation) กล่าวโดยสรุปแล้ว
ญี่ปุ่นมุ่งความสนใจหลักไปที่อเมริกาในทุกด้าน จนเรียก
ได้ว่าสองชาตินี้เป็น “หุ้นส่วน” กัน ซึ่งในบางครั้งนำไปสู่
การ “สมคบกัน” ในการติดต่อค้าขายกับประเทศที่สาม
ดังจะได้กล่าวต่อไป

บทความนี้ศึกษาภาพรวมของปัญหาความสัมพันธ์
ญี่ปุ่น-ไทย ในด้านต่าง ๆ คือ การเมือง การค้า การลง
ทุน ความช่วยเหลือ วัฒนธรรม-การท่องเที่ยว และการ
ต่อต้านญี่ปุ่นโดยมุ่งจะศึกษา สถานะของความสัมพันธ์
และอภิปรายถึงประเด็นปัญหา ระยะเวลาที่ศึกษา คือ
หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงราวปี ค.ศ. 1985 จะกล่าว
ถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่าง
สองชาตินี้ก่อนเพื่อชี้ให้เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ผ่าน
มา¹

1. ประวัติภูมิหลัง

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น
มีลักษณะพิเศษกว่ากรณีของประเทศเอเชียอาคเนย์อื่น ๆ
ทุกประเทศ การค้าขายระหว่างกันเริ่มมีมาตั้งแต่สมัย
อยุธยา โดยในสมัยนั้นอยุธยามีฐานะเป็นศูนย์กลางการ
ค้าขาย ระหว่างตะวันออกและตะวันตก ชาวญี่ปุ่นได้เข้า
มาตั้งรกรากในไทยตั้งแต่สมัยพระมหาธรรมราชาธิราช
และเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดหมู่บ้านชาวญี่ปุ่นในเมือง
อยุธยา การอพยพเข้ามานี้ สาเหตุที่สำคัญคือ มีการ
ปราบปรามคริสต์ศาสนาในประเทศญี่ปุ่น และการทำ
สงครามกลางเมืองระหว่างโทคุกาวา อิเอยะซุ กับพรรค

พวกของโทโยโทมิ ฮิเดโยชิ เพื่อชิงความเป็นใหญ่ หลังจาก ฮิเดโยชิ ถึงแก่กรรม เหตุการณ์เหล่านี้และเหตุผลอื่น ๆ ทำให้คนญี่ปุ่นอพยพออกนอกประเทศ เดินทางมายังเอเชียอาคเนย์ จนในสมัยสมเด็จพระนเรศวร (ค.ศ. 1589-1605) มีคนญี่ปุ่นรับราชการเป็นทหารในกองทัพไทยถึง 500 คน และในรัชสมัยต่อมาคือ พระเอกาทศรถ ยามาตะ นางามาซะ เดินทางเข้ามารับราชการ ได้รับมอบหมายให้ควบคุมกองทหารอาสาชาวญี่ปุ่น ยามาตะ ออกรบหลายครั้งจนได้รับแต่งตั้งเป็นออนุาเสนาภิมุข ตอบแทนความดีความชอบ ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม มีการส่งคณะทูตไทยไปญี่ปุ่นถึง 4 คณะ ซึ่งแสดงว่ามีการติดต่อกันในวงกว้างทีเดียว ถึงสมัยพระเจ้าปราสาททอง (ค.ศ. 1629-1656) การติดต่อสัมพันธ์ได้ชะงักลง เนื่องจากญี่ปุ่นปิดประเทศห้ามคนญี่ปุ่นออกนอกประเทศ และเพราะคนญี่ปุ่นในอยุธยาถูกปราบปราม เนื่องจากการพัวพันในสงครามแย่งชิงราชบัลลังก์ภายในราชสำนัก⁴

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสองชาติปรากฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อชนชั้นนำไทยครุฑาในการปรับปรุงประเทศให้เป็นสมัยใหม่ แบบญี่ปุ่น มีการลงนามในสัญญาทางไมตรีและการค้า ในปี ค.ศ. 1887 ซึ่งจะครบ 100 ปีใน ค.ศ. 1987 อันเป็นวาระที่สองฝ่ายเตรียมจัดให้มีการเฉลิมฉลองพร้อมไปกับการฉลองในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจะมีพระชนม์มครบ 60 พรรษา ต่อมาในปี ค.ศ. 1897 ไทยและญี่ปุ่นได้ลงนามในสัญญาฉบับใหม่ (Treaty of Friendship, Commerce and Navigation and Protocol) โดยฝ่ายไทยสูญเสียเอกราชทางการศาลและทางศุลกากร อย่างที่เสียให้กับประเทศตะวันตกอื่น ๆ ในปี ค.ศ. 1898 ต่อมาก็มีการแลกเปลี่ยนตัวแทนทางการทูตระหว่างกัน ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ มีการจ้างนักกฎหมายญี่ปุ่น คือนายมาซาโอะ เป็นที่ปรึกษากฎหมายของไทย และกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของญี่ปุ่นได้รับ

การนำมาใช้ในระบบกฎหมายของไทย ครูยาซุชิ ได้รับเชิญให้เป็นครูใหญ่บริหารโรงเรียนราชินี และยังมีผู้เชี่ยวชาญด้านใหม่จากญี่ปุ่นมาทำงานให้กับกระทรวงเกษตรของไทยด้วย

ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932 คณะราษฎรได้รับแรงบันดาลใจอย่างมากจากการปฏิรูปเมจิ ที่พระมหากษัตริย์ต้องอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งให้มีสถาบันการเมืองตัวแทนประชาชนคือการเลือกตั้ง พรรคการเมืองและสภาผู้แทนราษฎร จนสามารถระดมพลังคนในชาติพัฒนาประเทศจนก้าวไกลเคียงบ่าเคียงไหล่ชาติตะวันตก มีผู้แบ่งยุคความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ไว้ ดังนี้⁵

ระยะ ค.ศ. 1880-1930 ญี่ปุ่นมีฐานะเป็นตัวแบบ (model) ของไทย ดังปรากฏในสมุดปกขาวปฏิรูประบบการปกครองของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์และในหนังสือของเทียนวรรณที่ชี้ตัวอย่างชัดเจนเหนื่อรัสเซียของญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1900 ก็เริ่มส่งคนไทยไปศึกษาในญี่ปุ่น ในแขนงการย้อมผ้าและต่อเรือ คณะดูงานการแสดงสินค้าโตเกียว ค.ศ. 1893 คณะดูงานการทหารบกของพระองค์เจ้านครไชยศรี ในปี ค.ศ. 1902 (ด้วยการเสด็จเยือนครั้งนี้ สองปีต่อมาคือ ค.ศ. 1904 นางสาวยาซุชิได้รับเชิญให้มาวางรากฐานการศึกษาสตรีให้กับประเทศไทย) การดูงานการปกครองท้องถิ่น ค.ศ. 1925 ในสมัยดังกล่าว ยังมีนัก “เอเชียนิยม” (Asianism) ชาวญี่ปุ่นที่เห็นภัยคุกคามตะวันตก เดินทางเข้ามาศึกษาสถานการณ์ในเมืองไทยและจีน ซึ่งเป็นประเทศเอกราชที่เหลืออยู่⁶

ระยะ ค.ศ. 1930-1945 ญี่ปุ่นมีฐานะเป็นพันธมิตร เป็นที่ทราบกันดีว่าคณะราษฎรผู้ก่อการ ค.ศ. 1932 มองญี่ปุ่นด้วยความชื่นชมในความสำเร็จของการปฏิรูปเมจิ ขณะที่ฝ่ายราชสำนักและเจ้านายเชื้อพระวงศ์ไทยใกล้ชิด

ไปทางตะวันตก พระยาพหลฯ หัวหน้าคณะราษฎรเป็นผู้นิยมญี่ปุ่น รวมทั้งผู้นำคณะราษฎรสายทหาร เช่น จอมพล ป. และกองทัพบกไทยหลังการปฏิวัติ 2475 การงดออกคะแนนเสียงในที่ประชุมสันติบาตชาติในญัตติประณามญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1933 ของไทย ทำให้สายสัมพันธ์นี้กระชับยิ่งขึ้น ก่อนการร่วมมือกับญี่ปุ่นในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 ไทยกับญี่ปุ่นเป็นมิตรที่เข้าใจกันดีอยู่แล้ว ด้วยการเข้ามาใกล้เคียงในลักษณะที่เข้าข้างไทยของญี่ปุ่นในสงครามอินโดจีน ค.ศ. 1940-1941⁷ ลัทธิชาตินิยมในสองประเทศได้เสริมความผูกพันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในระดับอุดมการณ์แห่งชาติ โดยต่างมีสถาบันกองทัพ เป็นองค์กรหลักในขบวนการชาตินิยม

ระยะ ค.ศ. 1945 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นมีฐานะเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือ ในระยะหลังสงครามนี้อาจแบ่งได้เป็นสองช่วง ช่วงแรกจาก ค.ศ. 1945 ถึง 1960 เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นค่อย ๆ พ้นจากภัยพิบัติสงคราม

เมื่อเศรษฐกิจดีขึ้นก็จัดใช้เงินบาทพิเศษแก่ไทยที่เกิดแต่สมัยสงคราม ช่วงหลังจาก ค.ศ. 1960 เป็นยุคของจอมพลสฤษดิ์ ผู้ริเริ่มโครงการให้ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนด้วยสิทธิประโยชน์พิเศษต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนใหม่ และญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือแก่ไทยอย่างจริงจังตั้งแต่นั้นมา ค.ศ. 1970 การขาดดุลการค้าต่อญี่ปุ่นของไทยอย่างมหาศาลในช่วงต่อมาตลอดจนถึงปัจจุบัน เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการลงทุนและความช่วยเหลือญี่ปุ่น เศรษฐกิจไทยผูกติดอยู่กับญี่ปุ่นอย่างแนบแน่น

จากประวัติความสัมพันธ์อันยาวนาน 400 ปี และความใกล้ชิดในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าไทยแตกต่างจากชาติเอเชียอาคเนย์อื่น ๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่ไม่ได้ถูกทหารญี่ปุ่นยึดครอง อย่างในกรณีของฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย พม่า เวียดนาม ฯลฯ จอมพล ป. ก็ไปใช้ชีวิตบั้นปลายในประเทศญี่ปุ่น และถึงแก่กรรมที่นั่น และจอมพล สฤษดิ์ ผู้ปฏิบัติขบไล่ จอมพล ป. ก็เชื้อเชิญญี่ปุ่นให้เข้ามาร่วมในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตนริเริ่มขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า มีความต่อเนื่องแห่งความสัมพันธ์อันดีโดยตลอด จะยกเว้นเล็กน้อยก็แต่ชะตากรรมของยามาตะ นางามะระ ช่วงการรบพุ่งต่อต้านญี่ปุ่นก่อนจอมพล ป. จะตัดสินใจยอมรับร่วมมือกับญี่ปุ่น และสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่ไทยทำกับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นจุดเล็กของภาพรวมที่จัดได้ว่าผูกพันสนิทสนมกันดีพอสมควร⁸ อย่างไรก็ตามลักษณะความไม่เท่าเทียมที่ฝ่ายไทยอ่อนแอกว่า เป็นฝ่ายรับโดยตลอดปรากฏให้เห็นชัดเจน ในประวัติศาสตร์ 100 ปี ทั้งด้านการทหารและเศรษฐกิจ และแนวโน้มเช่นนี้ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ “ลิดิต” แล้วที่ยากจะสลัดหลุดได้ トラบที่ไทยเข้าไปมีความสัมพันธ์ผูกแน่นกับญี่ปุ่น

ในการกล่าวถึงภูมิหลังความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ควรจะได้เน้นถึงมรดกยุคจอมพลสฤษดิ์ได้เป็นพิเศษ นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ในเรื่อง

สร้างอุตสาหกรรม ได้เชื้อเชิญให้ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทในเศรษฐกิจไทยอย่างสำคัญ อาจไม่ผิดถ้าจะกล่าวว่า แนวทางการพัฒนาของจอมพลสฤษดิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายส่งเสริมการลงทุน ยังเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลไทยตราบถึงปัจจุบัน ถ้าวิสาหกิจหนึ่งของญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนในไทย วิสาหกิจอื่น ๆ จะตามเข้ามาไม่ยอมน้อยหน้า มีผลให้การลงทุนของญี่ปุ่นในไทยเป็นไปอย่างแข่งขัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ยกเอาการแข่งขันในประเทศมาที่ประเทศไทย จอมพล สฤษดิ์ ยังเร่งสร้างนักเทคโนโลยีในเครดิต ขยายระบบราชการให้กว้างใหญ่ เพื่อรองรับการพัฒนา และการลงทุนต่างชาติ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จอมพลสฤษดิ์ไม่ได้ทำคือ การสร้างสถาบันการเมืองไว้รองรับความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมที่จะเกิดตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดชนชั้นกลางใหม่ และเมื่อผสมกับการละเลยนโยบายกระจายรายได้จนเกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ความตึงเครียดทางการเมืองก็เกิดขึ้นในเวลาต่อมา และกระทบญี่ปุ่นในรูปของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ดังจะได้กล่าวต่อไป

2. ความสัมพันธ์ด้านการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยและเอเชียอาคเนย์ในด้านการเมืองนั้น กล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ราบรื่นในลักษณะที่ญี่ปุ่นวางตัว “ฟอร์มต่ำ” (low profile) ปลอ่ยให้สหรัฐอเมริกามีบทบาทนำ และให้สถานการณ้อย ๆ ปรับตัวของมันเอง ดังปรากฏตลอดยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ตั้งแต่รัฐบาลโยชิเด คิชิ อิเคดะ ซาโตะ ทานะกะ มิกิ ฟูกุตะ โอฮิระ ชูซูกิ จนถึง นากาโซเนะ นโยบายที่ยึดถือตลอดมาได้แก่การสนับสนุนให้ “ภูมิภาคที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ มีเสถียรภาพทางการเมืองและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ” ตลอดจน “ประเทศเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา ร่วมมือในการแก้ไข” แนวนโยบายดังกล่าวได้รับการขนานนามในระยะหลังตามชื่อของผู้ริเริ่มว่า “ลัทธิโยชิ

ดะ” (Yoshida Doctrine) ในคำแถลงนโยบายต่อรัฐสภาสมัยประชุมที่ 20 เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1954 นายกรัฐมนตรีโยชิเด กล่าวว่า “สิ่งที่ควรแก่การระมัดระวังไว้ก็คือ ปัญหาที่ประเทศเสรีปัจจุบันประสบได้แก่นโยบายต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ เพื่อการป้องกันในอันที่จะรับมือกับปัญหาคอมมิวนิสต์นี้ ข้าพเจ้าได้ย้ำเน้นต่อวอชิงตันเมื่อเร็ว ๆ นี้ ถึงความเร่งด่วนของการพัฒนาเอเชียอาคเนย์ อันจะยกระดับการครองชีพของประชาชนต่าง ๆ และหลังจากนั้นมากก็มีแนวโน้มเป็นรูปธรรมปรากฏขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นที่สุด”⁹

กล่าวโดยสรุป นี่คือ “ปรัชญาเศรษฐกิจนำการเมือง” หรือคือการแก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์ด้วยวิธีการทางเศรษฐกิจ ผลคือ นโยบายการเมืองต่อเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่นมีลักษณะ “ฟอร์มต่ำ” ตลอดมา โดยพยายามปรับตัวต่อสถานการณ์การเมืองในภูมิภาค พยายามแยกการเมืองออกจากเรื่องเศรษฐกิจเท่าที่จะทำได้ ขณะเดียวกันประชาชนญี่ปุ่นสมัยหลังสงครามก็สนใจเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก สนใจเรื่องการทหารน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออก มีเส้นทางเดินเรือที่ถ้าถูกปิดล้อมแล้วญี่ปุ่นจะกระเทือนหนัก¹⁰ เมื่อเวียดนามเคลื่อนกำลังเข้ายึดครองกัมพูชา คุกคามความมั่นคงของประเทศไทยและอาเซียนอื่น ๆ ญี่ปุ่นแสดงปฏิกิริยาต่อต้านน้อยมากในระยะแรก

ภายใต้กรอบนโยบายดังกล่าว ญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามในปี ค.ศ. 1978 เป็นเงินกู้ 20 พันล้านเยน และให้เปล่าอีก 4 พันล้านเยน ต่อมาในปี ค.ศ. 1979 ก็ได้สัญญาจะให้ความช่วยเหลืออีกในวงเงิน 60 ล้านเหรียญสหรัฐ แต่ญี่ปุ่นก็ต้องระงับไว้ในที่สุด เมื่อเวียดนามรุกรานกัมพูชาและกลุ่มประเทศอาเซียนคัดค้านหนักเพราะเท่ากับว่าญี่ปุ่นสนับสนุนพฤติกรรมรุกรานของเวียดนาม ข้อเสนอของญี่ปุ่นมีน้ำหนักน้อย

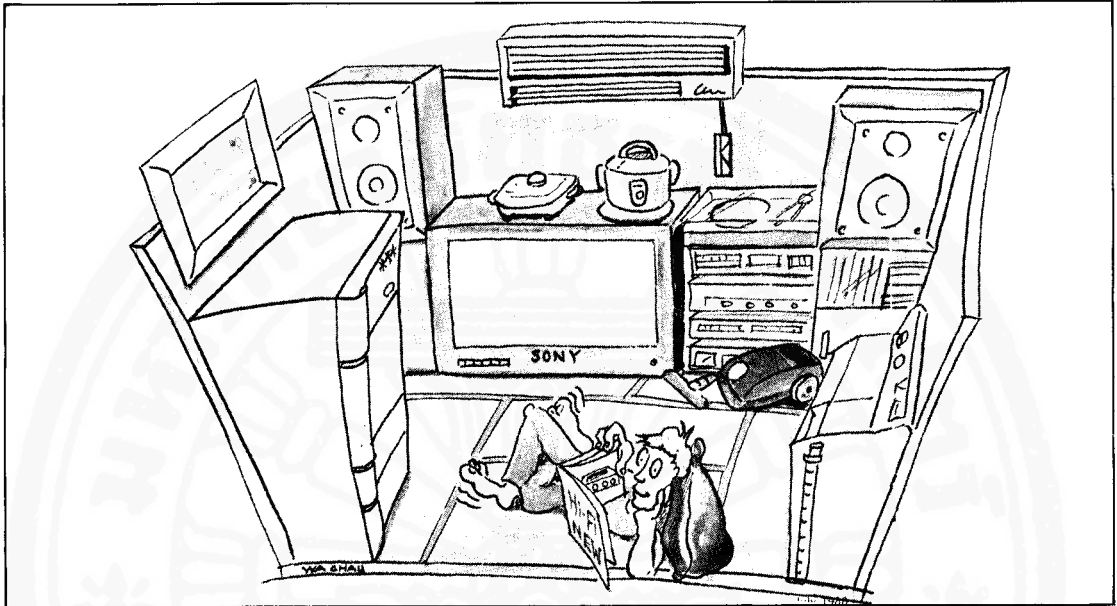

มาก ในที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน ณ การ์ตา เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1984 ญี่ปุ่นได้เสนอหลักการ 3 ข้อคือ 1) ญี่ปุ่นจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งกองกำลังรักษาสันติภาพระหว่างประเทศขึ้น เมื่อเวียดนามเริ่มถอนทหารออกจากชายแดนไทย-กัมพูชา และมีการจัดตั้งเขตปลอดภัยขึ้นตามแนวชายแดนไทย 2) ญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือด้านเจ้าหน้าที่และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่การเลือกตั้งภายใต้การดูแลของนานาชาติ เมื่อเวียดนามถอนทหารออกไปจากกัมพูชา 3) ญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูเศรษฐกิจ ประเทศในอินโดจีนเมื่อมีสันติภาพขึ้นในกัมพูชา¹¹ ปรากฏว่าข้อเสนอของญี่ปุ่นทั้งสามนี้ ไม่มีผลต่อการแก้ไขปัญหากัมพูชาแต่อย่างใด บทบาทที่ทำได้คือเป็นผู้บริจาคเงินช่วยเหลือรายใหญ่ โดยในช่วง ค.ศ. 1979-1984 ได้มอบเงินให้รัฐบาลไทยราว 1,155 ล้านบาท และให้ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมผ่านองค์การสหประชาชาติ เช่น สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัย กาชาดสากล และยูนิเซฟ นอกจากนี้ก็มีอาสาสมัครญี่ปุ่นเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก แต่ญี่ปุ่นไม่สามารถรับผู้อพยพไปอยู่ในประเทศตนได้จำนวนมากเหมือนประเทศตะวันตกอื่น ๆ ตัวเลขนี้ก็น้อยมากทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการทั้งในฝ่ายญี่ปุ่นเอง และฝ่ายผู้อพยพอินโดจีนที่เลือกไปประเทศตะวันตกมากกว่า

ข้อเสนอแนะตอนนโยบายด้านการเมืองต่อไทยและเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่น แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ ๆ ฝ่ายหนึ่งต้องการเห็นญี่ปุ่นเดินตามแนวทางของประเทศอาเซียนและวางตัว “พหุมิตร” ปลอຍให้สหรัฐอเมริกาแสดงบทบาทนำ เน้นบทบาทด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก คือยังยอมรับแนวทาง “ลัทธิโยชิตะ” อยู่ไม่เปลี่ยนแปลง อีกฝ่ายต้องการเห็นญี่ปุ่นที่เข้มแข็ง แต่ยึดมั่นในหลักการอุดมคติสากลนิยม นั่นคือแสดงท่าทีเชิงก้าวร้าวต่อฝ่ายผู้รุกรานเช่น เวียดนาม และผดุงความถูกต้องไว้ ไม่ปลอຍ

ให้เป็นภาระแก่สหรัฐอเมริกาที่ลดความสนใจในปัญหาเอเชีย รวมทั้งเป็นตัว่วงดุลการขยายอำนาจเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ของสหภาพโซเวียตด้วย ในทศวรรษของผู้เขียน อำนาจอิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ธุรกิจญี่ปุ่นมีอยู่มาก จนสามารถกดดันนโยบายและตัวบุคคลทั้งในตำแหน่งการเมืองและข้าราชการได้ อำนาจหนึ่งที่จะมาถ่วงดุลได้คือ “กองทัพที่มีความคิดก้าวหน้า” แต่ผู้เขียนไม่มั่นใจว่าดุลอำนาจเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ และเป็นไปในทิศทางที่สร้างสรรค์หรือไม่ ในปัจจุบันพลังฝ่ายก้าวหน้าในสังคมและในระบบการเมืองญี่ปุ่นอ่อนแอเกินไป และมีอิทธิพลผลักดันน้อยเกินไป¹²

ความจริงแล้ว อาเซียนหรือเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไทยเป็น “ไฟ” ในคำคัญสำหรับญี่ปุ่นในเวทีการเมืองโลก อาเซียนที่เจริญในด้านเศรษฐกิจและมั่นคงในด้านการเมืองรวมทั้งมีความปรองดองในสังคมย่อมเป็น “หน้าตา” ของญี่ปุ่นด้วย และอาจจะนำไปสู่บูรณาการ ภูมิภาคในเอเชียตะวันออก (ในความหมายกว้างที่คลุมถึงเอเชียอาคเนย์) การที่ยุโรปตะวันตกรวมตัวกันได้อย่างมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านการทหาร จนมีเสถียรภาพที่มั่นคงยิ่ง เป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงปลอดภัยของสหรัฐอเมริกาอันใด อาเซียนที่เจริญก้าวหน้าและมีเสถียรภาพย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นฉันนั้น และจะเป็นฐานสนับสนุนญี่ปุ่นในการต่อรองกับสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตได้เป็นอย่างดี¹³ ลาตินอเมริกาที่ยากจนและเป็นเผด็จการไม่ใช่หน้าตาที่ดีของอเมริกาอันใด อาเซียนที่ถูกญี่ปุ่นเอารัดเอาเปรียบย่อมไม่ใช่หน้าตาของญี่ปุ่นฉันนั้น การต่อต้านญี่ปุ่นที่ขึ้นถึงจุดไคลแมกซ์ในปี ค.ศ. 1973 ได้พิสูจน์ว่า ญี่ปุ่นไม่อาจเป็นปากเสียงหรือตัวแทนของอาเซียนในที่ประชุม OECD หรือที่ประชุมระหว่างประเทศได้เลย บัดนี้ภาพพจน์ “สัตว์เศรษฐกิจ” ได้เลือนหายไป แต่ลัทธิปกป้อง (protectionism) ของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาและ

การสมัรู้ร่วมคิดระหว่างสองชาตินี้ ได้ตกเป็นเป้าวิจารณ์ของประเทศอาเซียนดังที่เห็นได้ชัดในการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน ที่มินิลา เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1986

อาเบะ ชินทาโร ดูเหมือนว่า เป็นผู้นำญี่ปุ่นคนเดียวที่อาจจะสืบทอดแนวความคิดที่ว่า ญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีนโยบายเอเชียอาคเนย์ที่สามารถจะพูดให้คนเอเชียอาคเนย์เข้าใจและแสดงออกให้เห็นว่า เอเชียอาคเนย์เป็นภูมิภาคที่อยู่ในโฟกัสแห่งความสนใจและห่วงใยของญี่ปุ่น เราได้ยินแนวความคิดใหม่ เช่น “ชุมชนประเทศรอบแปซิฟิก” (Pacific Basin Community) ของอดีตนายกรัฐมนตรีโฮฮิระ จนกระทั่งมาถึงภาพพจน์ “โรงยาสุ” (Ron-Yasu, Ronald-Yasuhiro) ของนายกรัฐมนตรีนาคาฮาเซะ ซึ่งล้วนกลบเกลื่อนจุดโฟกัสของภูมิภาคนี้ หรือพูดได้ว่าเป็นการประนีประนอมจากแนวความคิด “สลัดตัวจากเอเชีย” มากกว่าการแสวงหาความคิดใหม่ การตั้งคณะที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเรื่องเอเชีย เพื่อสร้างแนวความคิดและนโยบายที่จะโฟกัสที่เอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอเชียอาคเนย์ จะเป็นผลงานที่สำคัญของอาเบะ

ชินทาโร และดูเหมือนว่าความคิดของเขาจะแจ่มชัดกว่าคนอื่น ๆ ที่เป็นตัวเก็งนายกรัฐมนตรี ไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรีนาคาฮาเซะ รัฐมนตรีคลังทาเคชิตะ รองประธานพรรคเสรีประชาธิปไตยนิโคโด หรือประธานสภาบริหารของพรรคเสรีประชาธิปไตยมิยาซาวะ ผู้ซึ่งประกาศประจักษ์หน้ากับนาคาฮาเซะ ในเรื่องนโยบายภายในและต่างประเทศ อาจกล่าวได้ว่า เอเชียอาคเนย์กำลังรอคอยผู้นำญี่ปุ่นคนใหม่ที่จะให้ความสำคัญและห่วงใย มีนโยบายที่แจ่มชัดและสร้างสรรค์ เรียนรู้ความล้มเหลวของสหรัฐอเมริกาในนโยบายต่อประเทศเพื่อนบ้านลาตินอเมริกา การที่เม็กซิโก มีหนี้สินต่างประเทศสูงท่วมหัว มีหนี้สินสูงถึงวันละ 600 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ระยะกลางปี 1986) ไม่สามารถชำระคืนได้จนประกาศว่าจะใช้วิธีชำระเป็นน้ำมัน เป็นความอับอายที่สหรัฐอเมริกาต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วย การประกาศ “ลัทธิอาเบะ” ของรัฐมนตรีต่างประเทศญี่ปุ่นในการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนที่มินิลา ที่เน้นการเปิดตลาดภายในแก่สินค้าจากอาเซียน และเพิ่มการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการแก่ประเทศอาเซียนนั้น เป็นสิ่งที่น่ายินดี

แต่เมื่อคำนึงถึงระบบโครงสร้างที่ปรับตัวช้ามากของภาคเอกชน-รัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว ความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งเป็นคุณสมบัติที่ขาดไม่ได้ของผู้นำญี่ปุ่น ซึ่งดูเหมือนว่าอาเบะยังมีไม่พอ¹⁴

3. ความสัมพันธ์ด้านการค้า

การค้าเป็นหัวใจของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และเป็นแกนกลางของปัญหาความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นทั้งหมด

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าไทยเป็นประเทศเอกราชตลอดมา การค้าระหว่างญี่ปุ่นกับไทยจึงมีมาช้านาน บริษัทการค้าของญี่ปุ่นเช่นมิทซูบิ เข้ามาทำธุรกิจในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยก่อนสงคราม และหอการค้าญี่ปุ่นในประเทศไทยก็มีบทบาทมาก¹⁵รวมตัวกันได้เข้มแข็ง ตั้งแต่ ค.ศ. 1957 เป็นต้นมา สัดส่วนการนำเข้าสินค้าญี่ปุ่นของไทยอยู่ในระดับร้อยละ 20 ถึงเกือบ 40 โดยในช่วง ค.ศ. 1968-1978 อยู่ในระดับสูงกว่าร้อยละ 30 แต่เมื่อมองจากญี่ปุ่น สินค้านำเข้าจากไทยเป็นสัดส่วนเพียงประมาณร้อยละ 1 ของการนำเข้าทั้งหมดของญี่ปุ่น สินค้าหลักที่ไทยส่งไปขายญี่ปุ่นในระยะหลังตามลำดับ ได้แก่ ยางพารา น้ำตาล ไก่สดแช่เย็น กุ้งแช่เย็น แร่ดีบุก ปลาหมึกสดแช่เย็น ตลับลูกปืน ปลาหมึกแห้ง และแป้งมันสำปะหลัง โดยอานิสงค์มีมูลค่าเพิ่มขึ้นมาอย่างรวดเร็วเป็นอันดับ 3 รองจากยางพาราและน้ำตาล (ตัวเลข ค.ศ. 1984) ส่วนสินค้านำเข้าจากญี่ปุ่นรายการสำคัญคือ เครื่องจักรกล เครื่องโลหะ เหล็กและผลิตภัณฑ์เหล็ก ยานพาหนะ เคมีภัณฑ์ ฯลฯ จะเห็นได้ว่าสินค้าออกไปญี่ปุ่นของไทยเกือบร้อยละ 80 เป็นสินค้าขั้นปฐม ซึ่งมีมูลค่าต่ำ ขณะที่สินค้าเข้าจากญี่ปุ่นกว่าร้อยละ 80 เป็นสินค้าประเภททุน ซึ่งมีมูลค่าสูง

ลักษณะการค้าไทย-ญี่ปุ่น เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของการค้าระหว่างประเทศที่ฝ่ายหนึ่งก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม แต่ขาดแคลนทรัพยากร กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่ง

เป็นประเทศกำลังพัฒนามีเกษตรกรรมเป็นหลัก สินค้านำเข้าจากญี่ปุ่นประเภทผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมโรงงาน (manufacture) อยู่ในระดับสูง ร้อยละ 40-50 ส่วนกรณีสินค้าออกของไทยนั้น ส่วนใหญ่แล้ว เป็นสินค้าขั้นปฐม โดยสินค้าอุตสาหกรรมได้ค่อย ๆ ขยับตัวเพิ่มขึ้นในระยะหลังอยู่ในระดับร้อยละ 20 ซึ่งมีผลิตภัณฑ์สิ่งทอเป็นสินค้ารายการหลัก ปัญหาขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นของไทยรุนแรงมาก ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา จะอยู่ในระดับร้อยละ 40-80 ของยอดการค้าดุล โดยในปี ค.ศ. 1972 ขาดดุลกับญี่ปุ่นสูงถึงร้อยละ 80.4 ของการค้าดุลทั้งหมด และในปี ค.ศ. 1984 อยู่ในระดับร้อยละ 62 ซึ่งจัดว่าสูงเช่นกัน การขาดดุลการค้าเป็นปัญหาใหญ่ของระบบเศรษฐกิจไทย ยอดการค้าดุลทั้งหมดของไทยเป็นถึงร้อยละ 10 ของ GNP ในปี ค.ศ. 1983 นอกจากนี้ ยังเป็นปัญหาคูกคามเสถียรภาพทางการเงินอีกด้วย เป็นที่ทราบกันดีว่าการลดค่าเงินบาทเพื่อแก้ไขปัญหขาดดุลการค้าในปี ค.ศ. 1984 ทำให้เกิดความตึงเครียดทางการเมือง เกิดสิ่งที่นักรัฐศาสตร์ไทยบางคนเรียกว่า “ปฏิวัติเงียบ” (silent coup d' etat)

มีผู้ชี้สาเหตุการขาดดุลการค้าของไทยว่าได้แก่การที่ระบบเศรษฐกิจไทยเป็นระบบเปิดมากเกินไป ลักษณะเปิดนี้มีสาเหตุมาจากรากเง้าทางประวัติศาสตร์ นั่นคือสภาพเช่นนี้ดำรงอยู่มานานแล้ว โดยรัฐบาลไทยไม่ได้เข้ามาดูแล และญี่ปุ่นเพียงแต่เคลื่อนเข้ามาแทนอังกฤษเท่านั้น¹⁶ อีกสาเหตุหนึ่งคือนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ที่เชิญชวนให้ต่างประเทศมาลงทุนเพื่อทดแทนการนำเข้า การเปลี่ยนมาส่งเสริมการลงทุนเพื่อการส่งออกตั้งแต่ต้นทศวรรษ ค.ศ. 1970 ก็ไม่ได้ทำให้การนำเข้าจากญี่ปุ่นลดลงแต่ประการใด สาเหตุสุดท้าย คือลักษณะโครงสร้างชนชั้นนำไทยที่กลุ่มธุรกิจไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าไม่ใช่เกษตรกร

อุตสาหกรรม กับกลุ่มข้าราชการและพลเรือนร่วมมือกัน
ใกล้ชิดโดยวิธีการต่าง ๆ ทั้งด้านเอื้อประโยชน์ให้แก่กัน
และการแต่งงานระหว่างกัน ยามใดมีโอกาสที่จะได้รับ
ประโยชน์จากการค้าขายหรือลงทุนกับต่างชาติพันธมิตร
นี้ก็ไม่รีรอที่จะฉกฉวยโอกาส โดยผลประโยชน์ระยะยาว
ของประเทศชาติ และระเบียบกฎหมายที่เหมาะสม จะ
ขึ้นอยู่กับการศึกษาของพวกเขาเอง การตรวจสอบ
“การตีความ” ของพวกเขา โดยมวลชน อาทิเช่น ชาวนา
คนงาน ปัญญาชน นักศึกษา ตลอดจนสื่อมวลชน หรือ
สภาผู้แทนราษฎร เป็นไปอย่างหละหลวมและไม่ต่อ
เนื่อง¹⁷

แนวทางแก้ไขปัญหาดุลการค้ามีสองแนวทาง
ใหญ่ ๆ คือ ลดการนำเข้าให้ใกล้เคียงกับสินค้าเข้าจาก
ญี่ปุ่น กับเพิ่มการส่งออกขึ้นเพื่อให้ใกล้เคียงกับปริมาณนำ
เข้าจากญี่ปุ่น วิธีแรกได้รับการสนับสนุนจากขบวนการ
ต่อต้านญี่ปุ่นของนักศึกษา ประชาชน ขบวนการนิยมใช้
สินค้าไทยและผู้ที่อยู่ในโครงการ NGO ต่าง ๆ เช่น
เทคโนโลยีที่เหมาะสม พึ่งตนเอง อาสาสมัครพัฒนาชุม
ชน พุทธศาสนิกชน นักปรัชญา และนักสังคมศาสตร์
กลุ่มหนึ่ง ฯลฯ ส่วนวิธีหลังนั้น แม้จะเป็นไปได้ยาก
เพราะญี่ปุ่นมีข้ออ้างเสมอที่จะบอกปิดข้อเรียกร้องให้ซื้อ
สินค้าของไทย แต่ก็ดูเหมือนว่าเป็นความพยายามของ
เจ้าหน้าที่รัฐบาลระดับสูง ดังที่ปรากฏในปรัชญาของ
การจัดทำสมุดปกขาว ค.ศ. 1985 พวกเขามีหลักคิด
ว่า จะเกิดปัญหาคงงานหนักขึ้น ถ้าลดการนำเข้า
สินค้าจากญี่ปุ่น และเพราะว่าสินค้าเข้าจากญี่ปุ่นส่วน
ใหญ่ประเภททุน ที่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยมีน้อย ฯลฯ¹⁸
นับตั้งแต่การเยือนญี่ปุ่นของรองนายกรัฐมนตรีพิชัย
รัตกุล เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1984 รัฐบาลไทย
ได้พยายามในแนวทางนี้อย่างหนัก และคณะเจรจาสมุด
ปกขาวของไทยก็ได้ยื่นเรื่องนี้กับญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง ใน
การเจรจาที่โตเกียวเมื่อเดือนธันวาคม 1985

แนวทางแก้ไขปัญหาดุลการค้า ค้ามีสองแนวทางใหญ่ ๆ คือ ลด การนำเข้าให้ใกล้เคียงกับสินค้า เข้าจากญี่ปุ่น กับการเพิ่มการส่ง ออกขึ้นเพื่อให้ใกล้เคียงกับปริมาณ นำเข้าจากญี่ปุ่น

สมุดปกขาวปรับโครงสร้าง (ค.ศ. 1985) ดำริที่จะ
ขอกำหนดเป้าหมายอัตราเพิ่มของมูลค่าการส่งออกใน
แต่ละปี และเป้าหมายส่วนแบ่งตลาดสินค้าเกษตรและ
อุตสาหกรรมในแต่ละปี รวมทั้งเรียกร้องให้เครือข่าย
บริษัทญี่ปุ่น มีบทบาทช่วยในด้านนี้ โดยกำหนดเป้าหมายการส่งออกในแต่ละปีของบริษัทการค้าระหว่าง
ประเทศของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในการเจรจาสมุดปก
ขาวที่โตเกียวเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1985 รัฐบาลญี่ปุ่น
ได้ให้คำตอบเพียงว่าจะให้ความร่วมมือเท่าที่จะทำได้
โดยหอการค้าญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ก็ไม่เห็นด้วยกับแนว
ความคิดกำหนด “เป้าหมาย” คืออยากให้เป็นเรื่องของ
ภาคเอกชนแต่ละรายจะซื้อมากซื้อน้อย ตามความพอใจ
ในระบบการค้าเสรี¹⁹

ในระยะหลังมีงานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าการลงทุนและความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น เป็นตัวนำให้ปัญหาขาดดุลการค้าของไทยกับญี่ปุ่นรุนแรงขึ้นและยากที่จะแก้ไข การลงทุนของญี่ปุ่นนั้นได้กล่าวไว้แล้วว่านำไปสู่การนำเข้าวัตถุดิบ อะไหล่ และเครื่องจักรกลโรงงานจากญี่ปุ่นทั้งสิ้น สำหรับเรื่องความช่วยเหลือนั้น มีเงื่อนไขว่าความช่วยเหลือแบบให้เปล่าของญี่ปุ่นนั้นต้องไปเปิดประมูลที่ใดก็ตามที่นั้น และความช่วยเหลือด้านเงินทุนนั้น บริษัทญี่ปุ่นและบริษัทประเทศด้อยพัฒนาเท่านั้นที่จะเข้าแข่งขันประมูลการออกแบบได้ ซึ่งทำให้บริษัทก่อสร้างญี่ปุ่นได้เปรียบ กล่าวโดยสรุป ปัญหขาดดุลการค้าผูกโยงอยู่กับเรื่องอื่น ๆ ของทั้งฝ่ายเอกชนและฝ่ายรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งดูเหมือนว่าแก้ไขลำบาก ภาครัฐบาลไทยก็ยังไม่กล้าเจรจารุนแรงกับญี่ปุ่นเพราะห่วงเกรงปัญหาอื่น ๆ ที่จะตามมาซ้ำเติมเศรษฐกิจไทยในช่วงนี้ รวมทั้งห่วงเกรงว่า จะไม่ได้ผลประโยชน์นอกจากบรรยากาตึงเครียดและประจันหน้า ท่าทีของรัฐบาลไทยในระดับสูงมีลักษณะประนีประนอมอย่างเห็นได้ชัด²⁰

ระบบพันธมิตรญี่ปุ่น - สหรัฐในด้านการทหารและ “การคบคิด” ในด้านเศรษฐกิจได้ซ้ำเติมประเทศกำลังพัฒนาเช่นไทยอย่างไม่ยุติธรรม มีข้อมูลที่ยังรอการพิสูจน์ว่า ญี่ปุ่นและอเมริการ่วมมือกันโดยปล่อยให้ไทยเสียประโยชน์ในเรื่องข้าวโพดและภาษีไก่สดแช่เย็น หอการค้าไทยยืนยันว่าการที่บริษัทเอกชนญี่ปุ่นปฏิเสธไม่ซื้อข้าวโพดของไทยเมื่อต้นปี ค.ศ. 1986 นั้น มิใช่มีสาเหตุใหญ่มาจากปัญหาอัลฟาทอกซินในข้าวโพด แต่เนื่องจากแรงบีบสมาคมผู้ค้าอาหารสัตว์ญี่ปุ่น (JFTA) ซึ่งมีผลประโยชน์โยงใยอยู่กับธุรกิจข้าวโพดในสหรัฐอเมริกา²¹ เรื่องไก่สดแช่เย็นก็เช่นกัน ญี่ปุ่นรักษาระดับภาษีศุลกากรไถ่ติดกระดูกจากอเมริกา ให้ต่ำกว่าไถ่ติดกระดูกจากไทย เพื่อผ่อนคลายแรงกดดันจากอเมริกาที่ขาดดุลการค้าญี่ปุ่น 50 พันล้านเหรียญสหรัฐ มีข้อมูลที่

รอการพิสูจน์ด้วยว่า ทั้ง ๆ ที่เนื่องจากออสเตรเลียราคาถูกกว่าเนื้อสหรัฐ แต่ญี่ปุ่นก็เอาใจสหรัฐโดยสั่งเนื้อจากเกษตรกรอเมริกัน แล้วอเมริกาก็สั่งซื้อเนื้อจากออสเตรเลียด้วยราคาที่ถูกลงกว่า วิธีการคบคิด (conspiracy) เช่นนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยในความหมายของพันธมิตร ญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกาในภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำเป็นอย่างยิ่ง

4. การลงทุน

นับแต่ที่มีการประกาศใช้กฎหมายส่งเสริมการลงทุนในปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นเป็นชาติที่ยื่นขอรับการส่งเสริมมากที่สุด แม้ว่าในระยะหลัง การลงทุนญี่ปุ่นจะลดน้อยลง แต่ยอดการลงทุนช่วง ค.ศ. 1960-1982 ญี่ปุ่นก็ยังครองอันดับหนึ่ง สัดส่วนการลงทุนญี่ปุ่นได้ค่อย ๆ ลดลงในช่วง 5 ปี จาก ค.ศ. 1978 ถึง 1982 ตามลำดับ ดังนี้ 36.9, 34.2, 33.5, 31.3 และ 27.4 ถ้าดูที่โครงการของญี่ปุ่นที่ได้รับบัตรส่งเสริมจะเห็นว่าการลงทุนญี่ปุ่นต่อยอดการลงทุนต่างชาติเป็นร้อยละ 23 ในช่วงค.ศ. 1973-1977 และเป็นร้อยละ 22 ในช่วง ค.ศ. 1978-1982 ซึ่งสูงกว่าชาติอื่น ๆ อย่างชัดเจน จำนวนบริษัทญี่ปุ่นหรือบริษัทร่วมทุนไทย - ญี่ปุ่น ที่ได้รับการส่งเสริมจนถึงปัจจุบัน มีทั้งสิ้น 166 ราย เปิดดำเนินการแล้ว 145 ราย และยังไม่เปิดดำเนินการ 21 ราย เมื่อดูที่อัตราการถือหุ้นจะพบว่า บริษัทญี่ปุ่นถือหุ้นอยู่ระหว่างร้อยละ 26-50 มีมากที่สุดคือ 105 บริษัท หรือร้อยละ 63.3 สำหรับบริษัทที่ญี่ปุ่นถือหุ้นอยู่ค่อนข้างสูงในอัตรา ร้อยละ 76-100 ราย มีน้อยคือเพียง 13 บริษัท ซึ่งในจำนวนนี้มี 4 บริษัทญี่ปุ่นถือหุ้นทั้งหมด กิจการที่ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนเหล่านี้กว่าร้อยละ 80 ของเงินลงทุนเป็นอุตสาหกรรม เพื่อทดแทนการนำเข้า เช่น เครื่องกล เครื่องไฟฟ้า สิ่งทอ เซรามิกส์ เคมีภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์เคมี²²

ลักษณะเด่นของการลงทุนของญี่ปุ่นในไทยก็คือ ปริมาณการลงทุนสูงกว่าประเทศอื่น ๆ อย่างเด่นชัด

ในระยะ ค.ศ. 1960-1982 การลงทุนของญี่ปุ่นมีมูลค่าประมาณ 2,086 ล้านบาท สูงกว่าสหรัฐอเมริกาซึ่งมีมูลค่าประมาณ 1,099 ล้านบาทถึงสองเท่าตัว ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือ การลงทุนในหมวดเครื่องจักรเครื่องไฟฟ้า และหมวดผลิตภัณฑ์เคมี (จำนวน 40 และ 21 บริษัทตามลำดับ) มีมูลค่าประมาณครึ่งหนึ่งของยอดการลงทุนทั้งหมด การลงทุนเพื่อการส่งออกของญี่ปุ่นในประเทศไทย มีมูลค่าต่ำมากเพียงประมาณ 35 ล้านบาท เท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นด้านผลิตภัณฑ์เกษตรหรือราว 26 ล้านบาท ลักษณะนี้แตกต่างจากประเทศอื่น ๆ เช่น อังกฤษ ซึ่งแม้จะลงทุนในประเทศไทยน้อยเพียง 717 ล้านบาท แต่ก็เป็นการลงทุนเพื่อการส่งออกถึง 34 ล้านบาท เกือบเท่ากับของญี่ปุ่น²³

ผลของการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย พอจะจำแนกกล่าวได้ ดังนี้ ในด้านว่าจ้างแรงงาน ปรากฏว่ามีการว่าจ้างแรงงานประมาณ 71,000 คน โดยเป็นแรงงานในกิจการที่เปิดดำเนินการแล้วประมาณ 65,000 คน และเป็นแรงงานในโครงการที่รับบัตรส่งเสริมแล้วอยู่ในระหว่างก่อสร้างโรงงานประมาณ 6,000 คน การว่าจ้างแรงงานมากที่สุดคือในด้านสิ่งทอ ประมาณ 30,000 คน รองลงไปได้แก่ด้านเครื่องจักรกลและไฟฟ้าประมาณ 15,000 คน อันดับสามคือ ในด้านผลิตภัณฑ์และผลิตผลจากการเกษตรประมาณ 9,400 คน อันดับที่ได้แก่หมวดแร่ โลหะ และเซรามิกส์ ประมาณ 6,500 คน อันดับห้าได้แก่ หมวดเคมีภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เคมีประมาณ 4,700 คน อันดับสุดท้ายได้แก่ บริการประมาณ 1,200 คน สำหรับในด้านการใช้วัตถุดิบเพื่อการผลิต ปรากฏว่าบริษัทร่วมทุนญี่ปุ่นใช้วัตถุดิบในประเทศประมาณร้อยละ 41 และวัตถุดิบต่างประเทศร้อยละ 59 ในด้านการส่งออกนั้นกว่าร้อยละ 80 ของเงินลงทุน เป็นอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า เช่น เครื่องกล เครื่องไฟฟ้า สิ่งทอ เซรามิกส์ เคมีภัณฑ์ ฯลฯ ในการสำรวจ

เมื่อ ค.ศ. 1981 บริษัทญี่ปุ่นที่เปิดดำเนินการแล้ว 143 ราย ได้รับแบบสอบถามในเรื่องการส่งออกและตอบมา 83 บริษัท ซึ่งเพียง 51 บริษัทที่บอกว่าการส่งออก โดยเป็นมูลค่าการส่งออกประมาณปีละ 2,150 ล้านบาท²⁴

ประเด็นปัญหาและข้อเรียกร้องในเรื่องการลงทุนของฝ่ายไทยมีหลายประการ ประเด็นแรกคือ ญี่ปุ่นมาลงทุนเพื่อครองตลาดบริโภคภายในประเทศ ไม่ยอมส่งออกไปยังญี่ปุ่นหรือประเทศที่สาม อีกประการหนึ่ง ญี่ปุ่นไม่ได้นำเงินลงทุนเข้ามา แต่มาแสวงหาแหล่งเงินกู้ในประเทศไทย ซึ่งนับว่าไม่ได้ช่วยนำเงินตราต่างประเทศเข้ามา ในประการที่สาม การลงทุนจากญี่ปุ่นทำให้ไทยต้องเสียค่าวิทยากรไปมาก สมุดปกขาวรัฐบาลไทย ค.ศ. 1985 ระบุว่า เงินค่าวิทยากรทั้งหมดเพิ่มจาก 142 ล้านบาทในค.ศ. 1972 เป็น 1,993 ล้านบาท ในปี ค.ศ. 1986 โดยในจำนวนนี้ร้อยละ 40 เป็นค่าวิทยากรที่เสียให้แก่ญี่ปุ่น ซึ่งที่สูงสุด 3 อันดับแรกคือ การประกอบรถยนต์ อาหารและเครื่องดื่ม และเครื่องไฟฟ้า เงินค่าวิทยากรจำนวนสูงนี้ เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงและกำลังได้รับการศึกษาอยู่ในขณะนี้อย่างจริงจัง การตั้งราคาโอน (transfer pricing) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่กำลังเฝ้าดูกันอยู่จากการศึกษาของฝ่ายวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อกลางปี ค.ศ. 1986 พบว่ามีการใช้วิธีนี้กอบโกยดูขับผลประโยชน์จากไทยไปอย่างแพร่หลาย โดยบริษัทลูกในเมืองไทยจะยอมรับซื้อวัตถุดิบและอุปกรณ์ราคาสูงกว่าความเป็นจริง (หรือจำนวนมากกว่าความต้องการจริง) แล้วขายสินค้าสำเร็จรูปให้บริษัทแม่ในต่างประเทศ ในราคาถูกลงกว่าความเป็นจริง เมื่อฐานะของบริษัทลูกในเมืองไทยทรุดลงก็จะเรียกร้องรัฐบาลไทยให้คุ้มครอง เช่น ตั้งกำแพงภาษีสกัดการนำเข้าสินค้าชนิดเดียวกันและจำกัดโควตานำเข้า ฯลฯ นอกจากนี้ ก็จะสามารถหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีอากร ทั้งภาษีศุลกากร และภาษีสรรพากร²⁵ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ค้นพบวิธีการเหล่านี้

ในการนี้การลงทุนของอุตสาหกรรมแผงวงจรไฟฟ้า (integrated circuits) ในประเทศไทย 4 บริษัท

ประเด็นปัญหาการลงทุนของญี่ปุ่นในไทย เป็นปัญหารวมอยู่ในเรื่องข้อบกพร่องของการส่งเสริมการลงทุนของฝ่ายไทยเอง ซึ่งมีสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ในรายงานการศึกษาหนึ่งโดยธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อ ค.ศ. 1984 ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องนี้ในหลาย ๆ จุด เช่น ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัดในการตัดสินใจ โครงการใดควรได้รับการส่งเสริม ไม่มีการติดตามประเมินผล ให้สิทธิประโยชน์นานเกินไป ไม่คำนึงถึงการกระจายอุตสาหกรรมออกไปสู่ภูมิภาค สินค้าอุปโภคบริโภคประเภทฟุ่มเฟือยเกิดขึ้น ไม่คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรในประเทศ เสียประโยชน์ด้านภาษีอากรของรัฐ ตลอดจนปัญหาสินค้าที่ผลิตโดยได้รับการส่งเสริมราคาไม่ถูกลง ฯลฯ²⁶

รูปร่างในการแก้ไขปัญหาการลงทุนที่กล่าวมาข้างต้น ค่อนข้างจะยากลำบากไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่งออกนอกประเทศ ใช้วัตถุดิบภายในประเทศ งดเว้นการตั้งราคาโอน ดูแล ให้คำปรึกษาการไม่สูงเกินความเป็นจริง ตลอดจนปัญหาการยืนอยู่ได้ด้วยตนเองในระยะยาวสาเหตุหนึ่งคือ สัญญาการลงทุนร่วมเกิดขึ้นด้วยความพอใจของผู้ร่วมทุนฝ่ายไทย และเอกชนผู้ร่วมทุนนั้นไม่กล้าเปิดเผยข้อเท็จจริง เพราะกลัวจะถูกผู้ร่วมทุนฝ่ายญี่ปุ่น “หักแขน” แล้วหันไปคิดหาผู้ร่วมทุนคนไทยรายใหม่ ต่อข้อเรียกร้องในสมุดปกขาว ค.ศ. 1985 ที่ว่า “บททวนเงื่อนไขในสัญญาการร่วมลงทุน โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงเงื่อนไขต่าง ๆ ในสัญญาการร่วมลงทุนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการค้าของประเทศทั้งสอง (ข้อ 36) และ “ให้พยายามลดการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าชั้นกลาง ตลอดจนให้มีการปรับใช้เทคโนโลยี ที่จะเป็นการลดหรือชะลอการนำเข้าให้ได้มากขึ้น” (ข้อ 37) รวมทั้ง “เพิ่มขีดความสามารถการ

ส่งออก.....สู่ตลาดญี่ปุ่นและประเทศที่สาม” (ข้อ 38) ปรากฏว่า ท่าทีของฝ่ายญี่ปุ่นที่แสดงออกโดยหอการค้าญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ เป็นไปอย่างแข็งกร้าวตรงไปตรงมา “ถ้ารัฐบาล (ไทย) เข้าแทรกแซงในเนื้อหาของสัญญาการร่วมทุนที่ได้ลงนามไปแล้ว หรือที่จะลงนามกันใหม่เกรงว่าจะนำมาซึ่งการลดลงของความกระตือรือร้นที่จะลงทุนในประเทศไทย”²⁷

การลงทุนของญี่ปุ่นจึงมีลักษณะลากเข้าสู่การพึ่งพาญี่ปุ่นในทุกด้าน ทั้งการใช้วัตถุดิบ ชนิดของเทคโนโลยี และการบริหารซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นจะคุมด้านโรงงานอย่างเหนียวแน่น เมื่อภาษาที่ใช้เป็นภาษาญี่ปุ่น และคนญี่ปุ่นจะบริหารงานด้วยคณะทำงานพวกเดียวกันเองหลาย ๆ คน (อ้างว่า ถ้าทำงานเพียง 1-2 คน ชีวิตจะเจียนเหงา) โอกาสของการถ่ายทอดเทคโนโลยีและเข้าบริหารงานโดยฝ่ายไทยในโอกาสข้างหน้าจึงมีอยู่น้อยมาก ทำให้การพึ่งตนเองในระยะยาวเป็นความฝันที่ห่างไกลความจริงจนกระทั่งทุกวันนี้

5. ความช่วยเหลือ

ญี่ปุ่นมีความสำคัญเป็นหนึ่งสำหรับไทยเช่นกันในด้านความช่วยเหลือ ความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นที่ผ่านรัฐบาลและเป็นไปเพื่อการพัฒนา มีชื่อเรียกรวม ๆ ว่า Official Development Assistance (ODA) ประกอบด้วยความช่วยเหลือแบบให้เปล่า ความช่วยเหลือทางวิชาการ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นการให้เปล่าเช่นกัน และความช่วยเหลือเงินกู้ มูลค่าความช่วยเหลือทั้ง 3 ประเภทเหล่านี้ขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี ค.ศ. 1983 มูลค่าความช่วยเหลือตามลำดับของสามประเภทคือ 52.2, 37.2 และ 157.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐ รวมเป็นยอดเงินทั้งหมด 248.1 ล้านดอลลาร์ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 170.3 ล้านดอลลาร์ในปี 1982, 214.5 ล้านดอลลาร์ในปี 1981, 189.6 ล้านดอลลาร์ในปี 1980 และ 179.9 ล้านดอลลาร์ในปี 1979 ความช่วยเหลือดังกล่าว นับว่าเป็นแหล่งเงินที่สำคัญมี

ข้อนำคิดจึงมีอยู่ว่า เมื่อระบบการเมืองไทยเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มวลชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ญี่ปุ่นพร้อมหรือไม่ที่จะหันมาให้ความช่วยเหลือ ที่เกิดประโยชน์แก่คนในชนบทไม่น้อยกว่าคนในเมือง ซึ่งหมายความว่า โครงการอาจจะต้องมีขนาดเล็กลง มีปัญหาการจัดการมากขึ้น และประโยชน์อาจตกไปอยู่กับบริษัทญี่ปุ่นน้อยลง

มูลค่ามากกว่าแหล่งกู้ประเทศอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด โดยเป็นสัดส่วนร้อยละ 62.7 ของความช่วยเหลือที่ไทยได้รับทั้งหมดในปี ค.ศ. 1982 โดยเยอรมันเป็นอันดับสอง ร้อยละ 9.4 สหรัฐอเมริการ้อยละ 8.5 นับว่าทั้งห้าจัดเจนมาก เมื่อเทียบความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นที่ประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ในเอเชียได้รับ จะเห็นว่ก็อยู่ในระดับสูงเช่นกัน ที่ได้รับมากกว่าไทยในระยะหลังได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน อินโดนีเซียและเกาหลีใต้ในบางปี²⁸ อย่างไรก็ตาม ธนาคารโลกยังเป็นแหล่งเงินกู้ที่ใหญ่ที่สุดของไทย มีตัวเลขว่าในปี ค.ศ. 1983 ไทยผูกพันเงินกู้กับธนาคารโลก 518.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือร้อยละ 39.43 ของทั้งหมด ส่วนเงินกู้ผูกพันกับประเทศญี่ปุ่นเป็นจำนวน 277.61 ล้านดอลลาร์ หรือร้อยละ 21.12 ของทั้งหมด²⁹

ปัญหาในเรื่องความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการพัฒนาจากญี่ปุ่น เพิ่งได้รับการสนใจอย่างจริงจังในระยะหลัง และก็เช่นเดียวกับปัญหาการค้าและการลงทุน คือเป็นเรื่องของฝ่ายไทยเองค่อนข้างมาก ประเด็นข้อเรียกร้องต่อญี่ปุ่นมีตั้งแต่ในระดับปรัชญา คือให้ญี่ปุ่นช่วยเหลือเพื่อให้ไทยพึ่งตนเองได้ ไปจนถึงในระดับเทคนิค เช่นให้ลดเงื่อนไขผูกพัน ในสมุดปกขาวปรับโครงสร้าง ค.ศ. 1985 รัฐบาลไทยเรียกร้องให้ญี่ปุ่นยอมรับว่า ความช่วยเหลือนั้นจะต้องสอดคล้องกับแผนปรับโครงสร้างด้านการค้า การลงทุนและการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย ยอมให้ความช่วยเหลือนั้นตกไปสู่ภาคเอกชนไทย และขอเจรจาบทบาทของเงินกู้ในโครงการออกแบบวิศวกรรมให้ผู้รับเหมาชาวไทยได้รับการพิจารณามากขึ้น รวมทั้งใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตได้ในประเทศไทย ประการสำคัญคือให้ออกชนสามารถกู้เงินจำนวนนั้นได้ด้วย แทนที่จะให้ความช่วยเหลือต่อภาคราชการอย่างเดียว เป็นที่น่ายินดีว่า ในการเจรจาสมุดปกขาวเดือนธันวาคม ค.ศ. 1985 ณ โตเกียว รัฐบาลญี่ปุ่นได้แสดงท่าที

พร้อมให้ความร่วมมือ โดยที่เรื่องนี้รัฐบาลเป็นผู้ตัดสินใจได้โดยตรง ผิดกับเรื่องการค้าและการลงทุน ซึ่งเป็นของภาคเอกชนและคณะกรรมการสองฝ่ายเห็นพ้องกันว่า ความช่วยเหลือนี้น่าจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดุลการค้าของไทย ในรูปใดรูปหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังไม่มีกรณีเริ่มในระดับนโยบายการเมือง จากผู้นำรัฐบาลญี่ปุ่นในเรื่องนี้ ทั้ง ๆ ที่เป็นหลักการควรจะปฏิบัติอย่างยิ่ง³⁰

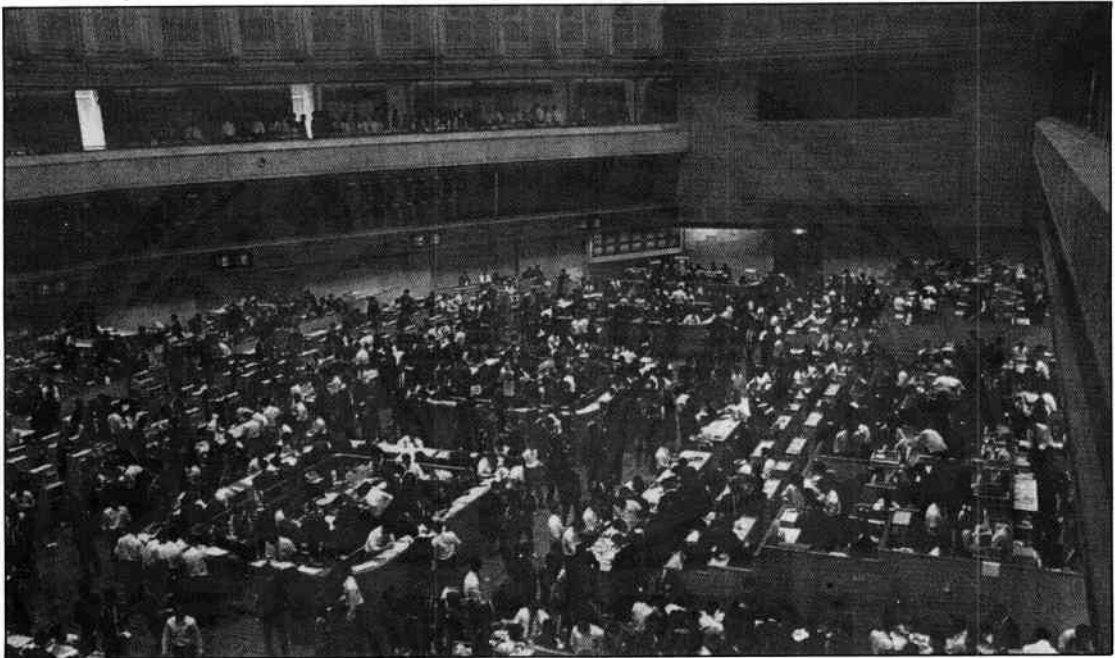
ความช่วยเหลือประเภทเงินกู้ของญี่ปุ่นมุ่งไปทางด้านการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เขื่อน ถนน สะพาน ระบบไฟฟ้า ระบบโทรศัพท์ ท่าเรือ ท่าอากาศยาน ฯลฯ ซึ่งความช่วยเหลือเหล่านี้ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากกว่าคือคนในเมือง ส่วนคนในชนบทได้ประโยชน์น้อยกว่า และที่ค่อนข้างแน่นอนคือยิ่งโครงการมีขนาดใหญ่เพียงใด ประโยชน์จะตกไปอยู่กับบริษัทออกแบบและก่อสร้างญี่ปุ่น เนื่องจากต้องอาศัยเทคโนโลยีและวัตถุดิบที่เกินระดับของบริษัทคนไทย ข้อน่าคิดจึงมีอยู่ว่า เมื่อระบบการเมืองไทยเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มวลชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ญี่ปุ่นพร้อมหรือไม่ที่จะหันมาให้ความช่วยเหลือที่เกิดประโยชน์แก่คนในชนบทไม่น้อยกว่าคนในเมือง ซึ่งหมายความว่า โครงการอาจจะต้องมีขนาดเล็กลง มีปัญหาการจัดการมากขึ้น และประโยชน์อาจตกไปอยู่กับบริษัทญี่ปุ่นน้อยลง เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศจะเพิ่มความช่วยเหลือ ODA สองเท่าตัวใน 7 ปีข้างหน้า หวังว่าจะได้มีการปรับปรุงความช่วยเหลือในด้านคุณภาพพร้อมไปกับด้านปริมาณด้วย การใช้เงินจำนวนนี้ (ซึ่งจะเป็นยอดสะสมถึง 40,000 ล้านดอลลาร์ใน 7 ปี) ภายใต้แนวความคิด “แผนการมาร์แชลล์” ที่ ดร.โศติตะ ซาบูโร อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศ และอดีตประธานองค์การเงินทุน OECF ได้กล่าวถึงไว้ น่าจะมุ่งถึงเป้าหมายด้านคุณภาพและกลุ่มเป้าหมายคนส่วนใหญ่ ซึ่งต้องอาศัยความกล้าหาญทางปัญญาและทางจริยธรรมอย่างมาก นอกจากนี้ ญี่ปุ่นก็ไม่ควรลืมว่า ตัวเลข

ODA ต่อ GNP ของญี่ปุ่นขณะนี้ เป็นเพียงร้อยละ 0.4 เท่านั้น ต่ำกว่าระดับเฉลี่ยของประเทศพัฒนาแล้วในกลุ่ม OECD อย่างชัดเจน แม้ว่าจะเป็นถึงร้อยละ 10 ของงบประมาณแผ่นดินญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1985 ก็ตาม

ความช่วยเหลือด้านเงินกู้จากญี่ปุ่น เสริมปัญหาวิกฤตการณ์หนี้สินของไทยอย่างหนัก การที่ค่าเงินเยนเพิ่มขึ้นอย่างมาก มีส่วนทำให้ภาระหนี้ของไทยมีปัญหานหนักยิ่งขึ้น รัฐบาลไทยต้องจัดงบประมาณชำระหนี้ไว้ในปี ค.ศ. 1985 สูงถึงร้อยละ 20.8 ของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด และเพิ่มเป็นร้อยละ 23.4 ในปี 1986 นับว่าสูงที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง สูงกว่างบประมาณของประเทศ ซึ่งเป็นอันดับสองคือ ร้อยละ 19.5 ในปี ค.ศ. 1985 และ 18.9 ในปี ค.ศ. 1986 จะเห็นได้ว่าอัตราเพิ่มของบชำระหนี้จากปี ค.ศ. 1985 - 1986 ข้างต้น สูงถึงร้อยละ 14.7 ขณะที่งบประมาณด้านอื่น ๆ เกือบจะไม่มีการเพิ่มขึ้นเลย³¹ภาระหนี้สินนี้กระทบต่อเสถียรภาพรัฐบาลทางด้านการเมือง และถ้าไม่มีการแก้ไขให้ดีขึ้น ประเทศไทยอาจติดกลุ่มประเทศมีหนี้สินหนักเช่น ฟิลิปปินส์และอินโดนีเซียได้ โดยเฉพาะเมื่อการส่งสินค้าออกของไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรตกต่ำลงมาก ถูกกีดกันจากญี่ปุ่นด้วยเหตุผลหลายประการ คาดกันว่าในปี ค.ศ. 1986 ภาระชำระหนี้ต่างประเทศของไทยจะสูงถึงร้อยละ 21 ของรายได้จากการส่งออก

๘. ด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

นอกจากด้านเศรษฐกิจแล้ว ญี่ปุ่นยังเข้ามามีบทบาทสำคัญในประเทศไทยในด้านอื่นอีก มูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) ภายใต้กำกับดูแลของกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่น ได้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่น และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับญี่ปุ่นในประเทศไทย มูลนิธิญี่ปุ่นได้พาเอาเดอนัตริในราชสำนัก (Gagaku) ละครุ่น ดนตรีเจ็ต (Watdnabe Sadao) การเต้นรำพื้นเมือง (Awa Odori) และนาฏศิลป์

Okinawa Dance และคณะแสดงอื่น ๆ เข้ามาให้นักไทย รู้จัก ขณะเดียวกันก็พานาฏศิลป์ไทยและภาพยนตร์ไทย ตลอดจนดาราทะโยไปให้นักญี่ปุ่นรู้จักเช่นกัน ทุนการศึกษาของรัฐบาลญี่ปุ่น (Mombusho) ปีละประมาณ 50 ทุน เป็นทุนการศึกษาที่โดดเด่นเหนือทุนจากประเทศอื่น ๆ และยังคงพาครูไทยไปดูงานโรงเรียนในญี่ปุ่นทุกปี ด้วย สมาคมส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีญี่ปุ่น (Japan Society for the Promotion of Science) ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ก็ช่วยนำ นักวิจัยไทยและนักวิชาการญี่ปุ่นให้ทำงานร่วมกัน สถาบันวิจัย Institute of Developing Economics (IDE) ภายใต้กำกับดูแลของกระทรวง MITI ก็ให้ทุนวิจัย แก่นักวิชาการไทยจำนวนมากเช่นกัน โดย IDE มีสำนักงานเพียงแห่งเดียวในเอเชียอาคเนย์ ณ กรุงเทพฯ อาจกล่าวได้ว่า ญี่ปุ่นกับไทยมีความใกล้ชิดกันอย่างมากใน ด้านวัฒนธรรมและการศึกษา ถ้าไม่มีปัญหาด้านภาษา แล้ว การติดต่อระหว่างกันจะเพิ่มความใกล้ชิดยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดีตาม ศิลปะญี่ปุ่นที่ไม่ต้องอาศัยภาษาในการ

สื่อสาร เช่น พิธีน้ำชา สอนญี่ปุ่น บอนไซ อิคะบานะ นาฏศิลป์ ดนตรี ฯลฯ ก็อยู่ในความนิยมของคนไทยทั่วไป³²

องค์กรเอกชนญี่ปุ่นก็มีบทบาทอย่างหลากหลาย เช่นเดียวกัน มูลนิธิโตโยต้าได้เข้ามาสนับสนุนงานไปกับ มูลนิธิญี่ปุ่น โดยเปิดใจกว้างพร้อมจะส่งเสริมการทำงาน บำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยและเน้นการเผยแพร่วัฒนธรรม ญี่ปุ่นน้อยลง โครงการแปลหนังสือไทยสำหรับผู้อ่านชาว ญี่ปุ่น และแปลหนังสือญี่ปุ่นสำหรับผู้อ่านคนไทย ที่มูลนิธินี้ให้การสนับสนุนช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมสองฝ่ายอย่างแท้จริง องค์การอาสาสมัครเอกชน ญี่ปุ่นที่ชื่อว่า Japan Volunteer Center (JVC) สนใจใน ปัญหาการพัฒนาชุมชน และได้นำคนหนุ่มสาวญี่ปุ่นที่มี อุุดมการณ์ เข้ามาทำงานพัฒนาสังคมในย่านสลัมและ ชนบทยากจนของไทย แข่งขันกับอาสาสมัครหนุ่มสาว อีกกลุ่มหนึ่งที่องค์กร JICA ของรัฐบาลให้การสนับสนุน องค์การทางศาสนาและกึ่งศาสนาที่ได้เข้ามา มีบทบาทมาก เช่น Soka Gakkai, Yurei Sotoshu (Zen) และ Konkokyo ที่ชายแดนไทยก็มักพู่ชาจะพบอาสา

ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่นอีกด้านหนึ่งที่จะกล่าวถึง คือด้านการท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นครองอันดับหนึ่งเช่นกัน ในบรรดานักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่เข้ามาเมืองไทย นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นสูงสุดเป็นอันดับหนึ่ง ถ้ามานิยามเอเชียซึ่งเป็นประเทศติดกับไทยทางทิศใต้ ตัวเลขนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นแต่ละปีในระยะ 4 ปี จากค.ศ. 1980-1984 อยู่ในระดับ 220,000 แนวโน้มคงจะเพิ่มขึ้น อย่างที่องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยประกาศตั้งเป้าหมายนักท่องเที่ยวจากญี่ปุ่นสำหรับปี 1986 ไว้ถึง 250,000 คน และเพิ่มเป็น 300,000 คนในปี 1987 รายได้จากนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นของไทยในปี ค.ศ. 1984 เป็นจำนวน 2,452 ล้านบาท หรือ 104 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เกือบเท่ากับรายได้จากนักท่องเที่ยวชาวอเมริกัน (มาเลเซียสูงสุดคือ 3,401 ล้านบาท หรือ 144 ล้านดอลลาร์สหรัฐ) เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบรรดารายได้เงินตราต่างประเทศของไทย การท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่สำคัญที่สุดอันดับหนึ่ง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1982 เป็นต้นมา ลำหน้าข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาสูงสุด การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อการเข้าใจวัฒนธรรมของอีกฝ่าย ทำให้เกิดทัศนคติการญี่ปุ่นขึ้นเป็นจำนวนมากในกรุงเทพและเชียงใหม่ ภาษาญี่ปุ่นมีคนนิยมเรียนมากขึ้น

ในด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว คนไทยส่วนน้อยมากที่มองว่ามีปัญหา ส่วนใหญ่แล้วจะมองว่า การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดี เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชาติต่างภาษาต่างวัฒนธรรม และนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นก็ไม่ได้ถูกครหาเรื่อง sex tour มากเท่านักท่องเที่ยวจากตะวันตก เรื่องกระທกกระທกกับคนไทยก็น้อย ภัตตาคารญี่ปุ่นและโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่ตั้งขึ้นจำนวนมาก ก็ไม่ได้ถูกวิจารณ์โจมตี ในทางตรงกันข้าม ดูเหมือนว่าคนไทยจะยอมรับว่ามีหลายสิ่งในวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่นาเรียนรู้ ซึ่งวัฒนธรรมไทยไม่เน้นหรือขาดไป เช่นการจัดสวนแบบญี่ปุ่น บอนไซ พัทธกระตาสจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่น และศิลปะที่ใช้ความละเอียดอ่อนสูงอื่น ๆ ของญี่ปุ่น นอกจากนี้ คนญี่ปุ่นก็เป็นคนชาติที่แปลกสำหรับคนไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่น ภาษาวิธีการทำงานเป็นกลุ่ม การถือหลักอาวุโส และความรักชาติ จึงดึงดูดใจให้คนไทยอยากพบอยากรู้จักนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น ซึ่งถ้ามีจำนวนเพิ่มขึ้นอีก ก็จะมีส่วนเสริมสร้างความสัมพันธ์ในระดับประชาชนให้แน่นแฟ้มยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ประเด็นการครอบงำเศรษฐกิจไทย หรือ over presence ที่กล่าวแล้ว ทำให้มีผู้ตั้งคำถามเหมือนกันว่า การเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นของรัฐบาลญี่ปุ่นจะเป็นนโยบายสร้างความนิยมญี่ปุ่น หรือที่บางคนเรียกว่า “จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม” หรือไม่ กล่าวคือคล้ายกับว่า เมื่อได้เปรียบด้านการค้าก็ทดแทนด้วยความช่วยเหลือทางวัฒนธรรมและทุนการศึกษา ดังปรากฏว่า ผู้ที่เรียนภาษาญี่ปุ่นจะมีทัศนคติที่ดีต่อญี่ปุ่นยิ่งกว่าคนที่ไม่

ได้เรียน กล่าวได้ว่าความสนใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่นนำไปสู่ความนิยมญี่ปุ่นในตัวของมันเอง เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างสองชาติ ไม่เกิดผลเต็มที่เพราะสาเหตุด้านเศรษฐกิจ ความจริงแล้วไทยกับญี่ปุ่นมีสิ่งที่จะเรียนรู้จากกันได้มากระหว่างวัฒนธรรมที่เน้นความสนุก ปักเจอบุคคลนิยมและแบบเกษตรกรรม กับวัฒนธรรมที่เน้นความจริงจัง กลุ่มนิยมและแบบอุตสาหกรรม

7. การต่อต้านญี่ปุ่น

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจไทย หรือ over presence ในประเทศไทยของญี่ปุ่นเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลเผด็จการที่ไม่มีฐานความชอบธรรมจากประชาชนรองรับ ความรู้สึกแตกแยกระหว่างนักธุรกิจญี่ปุ่นและประชาชนคนไทย จึงมีอยู่มาก และเมื่อคำนึงว่าฝ่ายหนึ่งมีวัฒนธรรมแบบชาบูเน้นการแข่งขัน และยึดพฤติกรรมกลุ่ม กับอีกฝ่ายหนึ่งมีวัฒนธรรมแบบปักเจอบุคคลนิยมและระบบการเมืองก็ยังไม่พัฒนา ปัญหาการกระทบกระทั่งระหว่างกัน จึงหลีกเลี่ยงได้ลำบาก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันมีลักษณะที่เรียกว่า “ทั้งรักทั้งชัง” ต้องอาศัยเวลาอีกมากในการปรับปรุงแก้ไข

กระแสวิจารณ์และต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทย มีอยู่ค่อนข้างจะกว้างขวางในหมู่ปัญญาชนและนักศึกษาไทย สำหรับการต่อต้านที่เคลื่อนไหวเป็นขบวนการในประเทศไทยเกิดขึ้นอย่างน้อย 4 ครั้งคือ 1) การต่อต้านในปี ค.ศ. 1972 ก่อนการปฏิวัติ 14 ตุลาคม 1973 ภายใต้การนำของนายธีรยุทธ บุญมี 2) การต่อต้านในปี ค.ศ. 1974 คราวนายกรัฐมนตรีนานาจะเดินทางมาเยือนประเทศไทย 3) การต่อต้านในปี ค.ศ. 1983 หน้าบ้านพักเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ขณะที่นายกรัฐมนตรี นานาไซเนะ จัดงานเลี้ยงน้ำชาในบริเวณบ้านพักเอกอัครราชทูต และ 4) การต่อต้านในปลายปี ค.ศ. 1984 ภายใต้การนำของนายอนุชา หงส์ทอง นายกองค์การ

นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การต่อต้านเหล่านี้เกี่ยวข้องกับคนมากน้อยต่างกัน แต่ทว่าเหมือน ๆ กันที่โจมตีญี่ปุ่นว่า “เอารัดเอาเปรียบดังจะเห็นได้จากปัญหาขาดดุลการค้าของไทย” และ “การครอบงำเศรษฐกิจไทย” นอกจากนั้นก็มีปัญหาอื่น ๆ มากมาย เช่น ญี่ปุ่นไม่จริงจังในการถ่ายทอดเทคโนโลยี ไม่ยอมส่งเสริมผู้บริหารคนไทย ชักจูงให้คนไทยนิยมสินค้าฟุ่มเฟือย กีดกันสินค้าไทยโดยวิธีตั้งกำแพงภาษี การให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างงานให้แก่บริษัทญี่ปุ่นเอง ฯลฯ การประกาศสมุดปกขาวปรับโครงสร้างฯ ของรัฐบาลไทยในกลางปี ค.ศ. 1985 ถือเป็นการ “รับลูก” จากฝ่ายประชาชนของรัฐบาล ซึ่งอาจจะเจรจากับญี่ปุ่นได้ผลขึ้นมาบ้าง แต่ในทรรศนะของผู้่านักศึกษา “เรื่องใดที่รัฐบาลรับจากประชาชนไปทำแล้วมักจะหวังอะไรไม่ค่อยได้”

ประเด็นปัญหาในระยะหลัง ไม่สู้จะเป็นในด้านวัฒนธรรมเหมือนอย่างในสมัยก่อน และความรู้สึกระหว่างประชาชนต่อประชาชนก็ค่อนข้างดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนญี่ปุ่นในประเทศไทยมีความระมัดระวังการวางตนยิ่งขึ้น บทความในวารสารของหอการค้าญี่ปุ่นเรื่องหนึ่ง ได้ให้ข้อแนะนำแก่นักธุรกิจและคนญี่ปุ่นทั่วไปว่า ควรจะสลัดทั้งความรู้สึกหยิ่ง เปิดใจกว้างต่ออีกฝ่ายซึ่งอ่อนแอกว่า ตลอดจนไม่ทำอะไรโดยยึดหลักเหตุผลทางเศรษฐกิจ³⁵ บทความดังกล่าววิเคราะห์ไว้อย่างถูกต้องว่า ความรู้สึกต่อต้านและชาตินิยมเกิดขึ้นเมื่อตัวเลขขาดดุลการค้าต่อญี่ปุ่นสูงและสินค้าญี่ปุ่นปรากฏแพร่หลายเกินไป³⁶ เสริมด้วยพฤติกรรมมุ่งแต่ผลประโยชน์ทางธุรกิจ ขาดจริยธรรมการประกอบการของพ่อค้าญี่ปุ่น เป็นความจริงเช่นเดียวกันที่ว่า ความไม่พอใจต่อระบบการเมืองภายในประเทศหรือความคับข้องใจต่อเผด็จการทหารของนักศึกษา ปัญญาชน และประชาชนบางกลุ่มที่ไม่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ทำให้ญี่ปุ่นต้องตกเป็นเป้าของการต่อต้านไปพร้อมกับรัฐบาลเผด็จการนั้น ๆ

กระแสวิจารณ์ และต่อต้าน ญี่ปุ่น ในประเทศไทยมีอยู่ค่อนข้างจะกว้างขวางในหมู่ปัญญาชน และนักศึกษาไทย สำหรับการต่อต้านที่เคลื่อนไหวเป็นขบวนการในประเทศไทยเกิดขึ้นอย่างน้อย 4 ครั้ง

ข้อคิดตรงนี้ประการหนึ่งก็คือ การเมืองในระบบเปิด มีการเลือกตั้ง พรรคการเมือง สภาผู้แทนราษฎรและรัฐบาลพรรคการเมือง ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้เช่นกันว่า เป็นหน้าที่ของญี่ปุ่นที่จะต้องดูแลไม่ไห้ระบบการเมืองสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กลับฟื้นคืนมา เพราะระบบนี้ได้สะสมปัญหาไว้เป็นเวลานานรอการระเบิดขึ้น ระบบคณาธิปไตยและเผด็จการทหารวังแดงจะสร้างนักต่อต้านญี่ปุ่นด้วยความรู้สึกคับแค้นใจทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง นี่คือการอันตรายอันใหญ่หลวงต่อความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น³⁷

ภาพพจน์หนึ่งของญี่ปุ่นในเมืองไทยในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก่อนการเลือกตั้งเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1986 ได้แก่ภาพพจน์ของรัฐมนตรีคลังสมัย สมหมาย สุนทรเวช ในฐานะเป็นศิษย์เก่าญี่ปุ่นมหาวิทยาลัยเคโอ พูดภาษาญี่ปุ่นได้ และที่สำคัญคือ เข้าพบได้ง่ายกว่าสำหรับนักธุรกิจญี่ปุ่นและผู้สื่อข่าวญี่ปุ่น ขณะที่แข่งกร้าวกับคนไทย ตำแหน่งรัฐมนตรีคลังเป็นตำแหน่งที่ฝ่ายญี่ปุ่นในกรุงเทพให้ความสำคัญมาก เพราะเกี่ยวข้องกับเงินกู้ (Yen loan) และการตัดสินใจเดินหน้า - ถอยหลัง ในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ตลอดจนมีส่วนในนโยบายส่งเสริมการลงทุนอีกด้วย ญี่ปุ่นต้องการรัฐมนตรีคลังที่พูดกับตนรู้เรื่อง รวมทั้งคิดและมองปัญหาในระบบคิดที่ใกล้เคียงกับตน นายสมหมาย สุนทรเวช เป็นบุคคลในอุดมคติ แต่ในขณะเดียวกัน นายสมหมายก็ให้ภาพพจน์ว่าเป็นนักกู้เงิน โดยเฉพาะกู้จากญี่ปุ่น จะอย่างมีเหตุผลหรือไม่ก็ตาม นายสมหมาย ถูกมองว่า เป็นคนพูดแทนญี่ปุ่น และเมื่อเศรษฐกิจไทยปั่นป่วนล้มลุกคลุกคลานในช่วง ค.ศ. 1984-85 นายสมหมายถูกโจมตีอย่างหนักจนถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจในสภาผู้แทนราษฎร คงเป็นเรื่องหนักใจสำหรับญี่ปุ่นที่จะค้นหารัฐมนตรีคลังที่พูดจากับตนรู้เรื่องเข้าใจกันดี และได้รับความนิยมจากประชาชนคนไทยด้วย นโยบายให้กู้เงินของญี่ปุ่น ควรจะปรับเปลี่ยนมาเป็นการให้กู้ที่มีส่วนแก้ไขปัญหาดุลการค้าของไทย อย่างที่สมมุติขำได้ชี้ไว้ คำนึงถึงผลประโยชน์ของมวลชนหมู่ราก (grass root) นโยบายที่แล่วมาซึ่งมุ่งไปที่โครงการโครงสร้างพื้นฐาน (infra-structure) และนโยบายขณะนี้ที่มุ่งไปสู่โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนมหาศาลและเสี่ยงต่อการเสริมปัญหาขาดดุลการค้า จนอาจกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพการเงินควรจะได้รับการทบทวนจากฝ่ายญี่ปุ่น ข้อสำคัญคือ กลุ่มบริษัทก่อสร้าง เหล็กและเคมีของญี่ปุ่น

ไม่ควรจะกดดันต่อรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อผลประโยชน์ของตน ดูเหมือนว่าการแข่งขันที่รุนแรงภายในระบบเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นด้วยตนเอง นำไปสู่การกดดันทางการเมืองที่หนัก รุนแรงขึ้นทั้งต่อรัฐบาลญี่ปุ่นและรัฐบาลไทย กล่าวได้ว่า รัฐบาลที่อ่อนต่อแรงกดดัน ซึ่งแนวโน้มจะเป็นเช่นนี้มากขึ้นในญี่ปุ่น ย่อมไม่เป็นผลดีต่อทั้งสองฝ่าย

สรุป

มีบทบาทหลายอย่างที่ญี่ปุ่นน่าจะได้พิจารณา ดำเนินการ ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับเอเชีย กล่าวโดยรวม ๗ แล้ว การที่ประเทศอเมริกากลางและอเมริกาใต้เกือบทุกประเทศประสบปัญหาการพัฒนา เศรษฐกิจ ทั้งในด้านการเติบโตและการกระจายรายได้ รวมทั้งปัญหาการพัฒนาการเมือง ย่อมเป็นความรับผิดชอบของสหรัฐอเมริกาด้วยส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ บางเรื่องเป็นผลมาจากตรรกและวิถีคิดทางเศรษฐกิจ

กิจ และบางเรื่องเป็นนโยบายการเมืองเช่นค่าจุนระบอบ คณาธิปไตยและเผด็จการเช่นกรณีของชิลี ก็ในเมื่อ คริสตวรรษที่ 21 เป็นศตวรรษของเอเชียแปซิฟิก ญี่ปุ่น จะปล่อยให้ความล้มเหลวในซีกโลกตะวันตกเกิดกับ ประเทศเพื่อนบ้านของตนได้อย่างไร?³⁸

กล่าวได้ว่า ญี่ปุ่นต้องทบทวน เมื่อเสนอข้อถกเถียงว่า ปัญหาดุลการค้าที่ประเทศไทยเสียกับญี่ปุ่นใน อัตราสูงมาก เช่นในบางปีถึงร้อยละ 80 ของการขาดดุล ทั้งหมด และขณะนี้ในปี ค.ศ. 1985 สูงถึงร้อยละ 62 เป็นสิ่งที่ประเทศไทยจะต้องยอมรับโดยุษฎี เนื่องจาก ปัจจัยด้าน “โครงสร้างการค้า” คือ สินค้าออกเครื่องจักร สำหรับการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นย่อมมีมูลค่าสูงกว่า สินค้าออกเกษตรของไทยเป็นธรรมดา นโยบายการให้ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในรูปเงินกู้ของรัฐบาลญี่ปุ่น ก็มีเจตนาอยากจะสนับสนุนโครงการอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งเป็นการซ้ำเติมปัญหาดุลการค้า

และไม่สู้จะช่วยแก้ไขปัญหาคอนวังก์งาน แนวทางที่น่าจะเหมาะสมกว่า คือสนับสนุนให้ทุนในโครงการที่จะลดปัญหาดุลการค้า ประหยัดการนำเข้า รวมทั้งสร้างงานขึ้นเพื่อผ่อนคลายปัญหาค่าเงินบาทที่ติดตลกงานที่เรื้อรังอยู่ในขณะนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลญี่ปุ่น โดยเฉพาะในประเทศไทยจะต้องไม่อ่อนไหวต่อแรงกดดันจากกลุ่มผลประโยชน์ และพรรครัฐบาลญี่ปุ่นจะต้องมีปรัชญาที่ไม่คับแคบ ความจริงแล้วในกิจการความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านนั้น นโยบายทำให้เป็นนานาชาติ (internationalization) ที่ญี่ปุ่นกล่าวอ้างถึงเสมอ ๆ น่าจะกินความรวมถึงการตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหามายในของคนส่วนใหญ่ในประเทศเพื่อนบ้าน มิใช่เพียงในความหมายแคบ ๆ เช่น มาตรการเปิดตลาดและชี้ชวนให้นักศึกษาต่างชาติ มาเรียนที่ญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นดังที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ นโยบายค้าและการลงทุนของญี่ปุ่นที่ผ่านมา ไม่ได้แสดงถึงการรับรู้ต่อปัญหามายในสังคมของประเทศเพื่อนบ้าน ความช่วยเหลือของรัฐบาลญี่ปุ่นก็ไม่ได้นำไปสู่การบรรเทาปัญหาแต่อย่างใด กลับเสริมปัญหา

“วิกฤตการณ์นี้ต่างประเทศ” ให้รุนแรงขึ้น

ดังที่ได้กล่าวไว้แต่แรกว่า ทศวรรษ 1980 เป็นจุดบ่ายเบนที่สำคัญในความรู้สึกแห่งชาติของชาวญี่ปุ่น³⁹ เป้าหมายบูรณะประเทศก็บรรลุแล้ว จิตวิทยาผู้ตามก็จบลงแล้วเพราะ “ญี่ปุ่นเป็นหนึ่ง” ในทศวรรษของคนอเมริกัน ถ้าจะไม่ใช่ของชนชั้นนำญี่ปุ่นเป้าหมายแห่งชาติใหม่ได้รับการอธิบายด้วยมโนทัศน์ การทำให้เป็นนานาชาติ (internationalization) ซึ่งได้ชำระล้างยุคของ Ampo และยุคของการเติบโตระดับสูง ตลอดจนยุคต่อสู้กับวิกฤตการณ์น้ำมัน บัดนี้น้ำมันในตลาดโลกราคาถูกลง ตัวเลขได้เปรียบดุลการค้าของญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นและเงินตราต่างประเทศอยู่ในมือญี่ปุ่นจำนวนมหาศาลถึงเวลาแล้วที่ญี่ปุ่นจะต้องทำให้อยู่ของ internationalization เป็นจริงขึ้นมา ในความหมายของการมีสัมพันธอันดีที่สร้างสรรค์ กับประเทศเอเชียเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศไทย นั่นคือจะต้องมีปรัชญานำทางใหม่ ซึ่งแตกต่างจากยุคหลังสงคราม.

เชิงอรรถ

1. บทความนี้ เขียนขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1988 นับแต่นั้นมา ญี่ปุ่นได้ขยายการลงทุนในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก และเน้นการลงทุนเพื่อการส่งออก อีกทั้งรัฐบาลญี่ปุ่นก็หันมาสนับสนุนส่งเสริมการเจาะตลาดญี่ปุ่น ทำให้โฉมหน้าความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่อีกครั้งหนึ่ง ที่มีความแนบแน่นมากขึ้นและปัญหาดุลการค้าลดความโดดเด่นลง

2. Keizai no kozo to seisaku no kenkyukai, Sofutonomikusu no teisho (Tokyo, 1983), mimeo.

3. Japan Times, February 7, 1984

4. รายละเอียดเพิ่มเติมโปรดดูใน ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ไทยวัฒนาพานิช 2524

5. Yamamoto Dairoku, "Sengo no nittai kankei yonjyu nen ni manabu," (Learning from the Forty Years of Postwar Thai-Japanese Relations) *Sholo*, Japan Chamber of Commerce, Bangkok, Vol. 286, December 1985.

๖. เกี่ยวกับนัก "เอเชียนิยม" ชาวญี่ปุ่นที่เดินทางเข้ามาดูสถานการณ์ในเมืองไทย ดู E. Thadens Flood, "The Shishi Interlude in Old Siam : An Aspect of the Meiji Impact in Southeast Asia," *Meiji Japan's Centennial : Aspects of Political Thought and Action*, edited by David Wurfel, The University Press of Kansas, Lawrence, 1971; Yoshikawa Toshinori, "Aiyashugisha no tai shinshutsu," (The Expansion into Thailand of the Asianists), *Tonan Ajya kenkyu*, Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University, Kyoto, Japan, Vol. 16, No. 1, June, 1978; Yano Toru, Taishoki "Nanshinron" no tokushitsu, (The Special Characteristics of the Concept of "Advance to the South" in the Taisho Period), *Tonan Ajya Kenkyu*, Vol. 16, No.1

7. นี่คือนิพนธ์นำเสนอหลักของวิทยานิพนธ์ของ E. Thadeus Flood, *Japan's Relations with Thailand, 1925-1942*, Ph.D. Dissertation, University of Washington, 1968.

๘. หนังสือที่ให้ภาพรวมของความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นสองเล่มได้แก่ *Taiheiyo Jidai no nihon to tai* (Japan and Thailand in the Pacific Age), by Kurokawa Yuji, Kinyu zaisei jijo kenkyukai, Tokyo, 1983; *Nittai yonhyakunen shi* (400 Years of Japanese-Thai Relations), Jijitsushin, Tokyo นักเรียนเก่าญี่ปุ่นคนหนึ่งที่เป็น "สะพานเชื่อม" กับรัฐบาลญี่ปุ่นพูดด้วยความภูมิใจว่า "ความสัมพันธ์ที่มีต่อประเทศอื่น ๆ ของชาวญี่ปุ่นที่ห้าวหาญร้าวได้น้อยมากตลอดระยะเวลา ๖๐๐ ปี เหมือนกับประเทศไทยนี้ ผมว่ามีน้อยเหลือเกิน" ดูบทสัมภาษณ์ นายสมหมาย อุนตระกูล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไทย-ญี่ปุ่น ใน *ตะวันออก* สมคมไทย-ญี่ปุ่น กรุงเทพฯ (สค.ศค. 2528) น.50

๙. "ลัทธิฟุคุดะ" ที่ประกาศในปี ค.ศ. 1978 แม้จะมีลีลาต่างออกไป แต่ความคิดไม่แตกต่างไปจากลัทธิโยชิเดะ ดู Nishihara Tadashi, "Nihon to tonan ajya," in *Taikei minshu shakai shugi* (Democratic Socialist Series), Vol.6, International Relations, p.443.

10. เกี่ยวกับผลประโยชน์ญี่ปุ่นในเอเชียอาคเนย์ ดูใน *เพ็ญอังก* น.455

11. ข้อมูลย่อหน้านี้อ้างอิงใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ* หน่วยที่ 9-12 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 11 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ผู้เขียน ดร.ธารทอง ทองสวัสดิ์ หน้า 817-818

12. เชื่อได้ว่า นโยบายขายทอดกิจการรัฐวิสาหกิจให้แก่เอกชนของ นากาโซเนะ จะยิ่งเสริมความเข้มแข็งของฝ่ายธุรกิจ ชัยชนะท่วมท้นของพรรครัฐบาล และความพ่ายแพ้ของพรรคสังคมนิยมในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2529 สะท้อนว่า ประชาชนสนับสนุนนโยบายนี้และคัดค้านการต่อต้านของสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ อันเป็นฐานสนับสนุนพรรคสังคมนิยม นอกจากนี้ยังน่าสังเกตว่า ในการเลือกตั้งครั้งนี้ เสียงอิสระ (floating vote) ในญี่ปุ่น ซึ่งเดิมมีลักษณะก้าวหน้า ได้เปลี่ยนมาเป็นฝ่ายอนุรักษนิยม และเหาะแนเสียงให้พรรครัฐบาลในการเลือกตั้งเดือนกรกฎาคม

2529 ทำให้พรรคได้ชัยชนะอย่างท่วมท้นชนิดที่ไม่มีใครคาดฝัน

13. ความสำคัญของไทยนี้ได้รับการกล่าวถึงบ่อย ๆ เช่น หนังสือของหอการค้าญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ เรื่อง *Taikoku keizai no gaikyo (General Situation of Thailand's Economy)*, 1984-85, น.7 ได้สรุปความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นไว้ว่า “เมื่อตระหนักถึงว่าเสถียรภาพของการเมืองและเศรษฐกิจของไทยเป็นสิ่งที่จะขาดเสียไม่ได้สำหรับเสถียรภาพและความรุ่งเรืองของประเทศเรา หรือภูมิภาคเอเชียทั้งหมด ประเทศญี่ปุ่นของเรานี้พยายามอย่างไม่ขาดตอนในการปรับปรุงและจรรโลงความสัมพันธ์ระหว่างกัน มีความจำเป็นจะต้องให้ความร่วมมือยิ่ง ๆ ขึ้นต่อการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจของไทย”

14. อาเบะเป็นผู้นำพรรครัฐบาล สังกัดกลุ่มฟูกุตะ เชื่อว่าอาเบะจะเดินตามแนวตตินายกรัฐมนตรีฟูกุตะที่ประกาศเมื่อปี ค.ศ. 1978 (ลัทธิฟูกุตะ) อย่างค่อนข้างแน่นอน

15. ในปี พ.ศ. 2528 หอการค้าญี่ปุ่นฉลองครบรอบการก่อตั้ง 30 ปี ในยุคหลังสงคราม และครบรอบ 80 ปี ถิ่นบจากการก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2478 โดยก่อนหน้านี้ บริษัทญี่ปุ่นหลายแห่งเช่น มิตซูบิชิ ฯลฯ ได้เข้ามาประกอบกิจการในประเทศไทยอย่างแพร่หลายแล้ว

16. Narongchai Akrasanee and Likkhit Dhiravegin, “Trade and Development in Thai-Japanese Relations,” *ASEAN-Japan Relations : Trade and Development*, edited by Narongchai Akrasanee, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, p.143, 146; สุธิ ประศาสน์เศรษฐ์ “การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น : ลักษณะและกลไกแห่งการพึ่งพา” *ความสัมพันธ์ไทยญี่ปุ่น : 10 ปีหลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น* บรรณาธิการ โดย บัญญัติ สุการวิทย์ สถาบันญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หน้า 77

17. Narongchai Akrasanee and Likhith Dhiravegin, *op.cit.*, p.151

18. มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ระบบราชการไทยเข้มแข็งเกินไป และความเข้มแข็งนี้ก็กลายเป็นจุดอ่อนของรัฐบาลไทย ในปัญหาตุลาการคำ จากข้อสังเกตปิดท้ายการสัมมนา โดยศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก เรื่องความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น : การเจรจาสมุดปกขาว จัดโดยคณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ วันที่ 7 ก.พ. 2529

19. ดูท่าทีต่อสมุดปกขาวปรับโครงสร้างฯ ของหอการค้าญี่ปุ่นที่นำเสนอต่อเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น วันที่ 7 พฤศจิกายน 2528 ซึ่งนำลงพิมพ์เป็นข่าวกิจกรรมของหอการค้าญี่ปุ่น ในวารสารรายเดือนของหอการค้า *Shoho* ฉบับครบรอบก่อตั้ง 30 ปี (พฤศจิกายน 2528) หน้า 91-118

20. นายพิชัย รัตตกุล รองนายกรัฐมนตรี ผู้เป็นประธานคณะกรรมการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น มีภาพพจน์ในหมู่ผู้สื่อข่าวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ว่า เป็น “หมอนกันสะเทือน” ไม่รุนแรงในการเจรจาเหมือนกับรัฐมนตรีพาณิชย์โกศล ไกรฤกษ์ หรือใกล้ชิดเกินไปเช่นรัฐมนตรีคลัง สมหมาย สุนทรกุล และยังสามารถเจรจากับผู้นำนักศึกษาและประชาชนทั่วไปโดยผ่านพรรคประชาธิปไตยที่ตนเป็นหัวหน้าพรรคอยู่

21. ปาฐกถาพิเศษเรื่องความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น : ทรศนะของหอการค้าไทย โดยนายฐาปนา บุญภาค เลขาธิการบริหารสภาหอการค้าไทย จัดโดยคณะรัฐศาสตร์ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2529 ณ ตึกเอนกประสงค์ ชั้น 4 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อนึ่งสมาคมผู้นำเข้าอาหารสัตว์ของญี่ปุ่น ได้เข้ามาบีบบังคับบริษัทเอกชนญี่ปุ่น (ซูมิโตโม) ให้ระงับการซื้อข้าวโพดจากบริษัทไทยแห่งหนึ่ง กรรมการผู้จัดการบริษัทไทยรายนี้ขึงใจว่า ทำไม

สมาคมฯ ต้องเข้ามาควบคุมในกรณีของไทย แต่ในกรณีของอเมริกาและจีน กลับปล่อยให้บริษัทเอกชนญี่ปุ่นซื้อขายได้ โดยเสรี ดูข่าว “พ่อค้าข้าวโพดให้เอฟต้าถูกผู้ขายจริง” ไทยรัฐ (28 ก.พ. 2529) น.9

22. ข้อมูลข้างต้นนี้มาจากเอกสารตีพิมพ์ของ Japan-Thailand Trade Association, pp. 65-66. ไม่ปรากฏชื่อเรื่องและไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

23. อ้างใน เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ หน่วยที่ 9-12 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2529 บทที่ 11 เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ผู้เขียน ดร.ธารทอง ทองสวัสดิ์ หน้า 811

24. Japan-Thailand Trade Association อ้างแล้ว ดูในหมวดการลงทุนของญี่ปุ่นที่ได้รับการส่งเสริม น.70-71

25. “ธ.ชาติ แฉพฤติกรรมกบฏไทยของบริษัทข้ามชาติ” แนวหน้า (11 มิถุนายน 2529) น.9

26. การส่งเสริมการลงทุน เอกสารภายในของธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2527 หัวข้อเรื่อง “สรุปข้อบกพร่องของมาตรการส่งเสริมการลงทุนเท่าที่ผ่านมา” น.59-81

27. Japan Chamber of Commerce in Bangkok, “Tai-nichi keizai kozo chousei hakusho ni taisuru kenkai,” (Opinions on The White Paper, the Restructuring of Economic Relations between Thailand and Japan) Shoho, Bangkok, Nov. 1985. (อ้างในเชิงอรรถที่ 19)

28. Ministry of Foreign Affairs, Government of Japan, Japan's Official Development Assistance 1984 Annual Report, p.33.

29. อ้างใน เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ อ้างแล้ว น.612.

30. ดูบทสัมภาษณ์ ดร.ไคดะ ซาบูโร ใน “ถึงเวลาหรือยังที่จะให้แผนมาร์แชลญี่ปุ่น” จากญี่ปุ่น กรุงเทพฯ (ก.พ. 2529) น.9-12 และโปรดดูข้อเขียนของ นายอิโรชิ โอตะ รองอธิบดีกรมความร่วมมือทางเศรษฐกิจกระทรวงการต่างประเทศ ในวารสารฉบับเดียวกัน น.12-13 นักวิชาการไทยที่ศึกษาเรื่องความช่วยเหลือแบบให้เปล่าของญี่ปุ่นเห็น ว่า ญี่ปุ่นคำนึงถึงหลักการพึ่งตนเองของอีกฝ่ายน้อยที่สุด ดู เขียน ชีระวิทย์ และคณะ ความร่วมมือของเดนมาร์ก เยอรมนี และญี่ปุ่น ในการพัฒนาการเกษตรของไทย สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528 น.232

31. จากรายงานประจำปีสำรวจสถานการณ์ประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ของ Institute of Developing Economics, Tokyo สรุปสถานการณ์ในประเทศไทย พ.ศ. 2528 น.274

32. มีพรรคคนที่ต่างออกไปว่า วัฒนธรรมไทย “เต็ม” แล้ว ยากที่วัฒนธรรมอื่นจะแทรกเข้ามาได้ โปรดดู อนุช อาภาภิรม “อิทธิพลทางวัฒนธรรมญี่ปุ่นต่อไทย” ใน ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น : 10 ปีหลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น อ้างแล้ว น.153 อนึ่ง ศาสนาก็เป็นปัญหาหนึ่งซึ่งสำหรับทัศนะแลบต่อญี่ปุ่น โปรดดู “ข้าหลวงกลุ่มศาสนาใหม่ของญี่ปุ่น เข้าไทย” โดย เสฐียร พันธงชัย ใน หลักไท (28 มิย. 2527) น. 44-48.

33. เมื่อปลายเดือนมิถุนายน 2529 เจ้าหน้าที่ชาวญี่ปุ่นของ Japan Sotoshu Relief Committee อันเป็น องค์การกุศลของพุทธศาสนิกชน ได้หมั่นกับ น.ส.ประทีป อึ้งทรงธรรม ครุสลับผู้ได้รับรางวัลแมกไซไซ ยังมีองค์ การให้ความสนับสนุนการเงินแก่กิจกรรมด้านวางแผนครอบครัวของไทย ซึ่ง นายมีชัย วีระไวทยะ เป็นผู้บริหาร องค์การนี้

คือ JOICF มีอดีตนายกรัฐมนตรี คิชิ โนบูสุเกะ เป็นประธาน นอกจากนี้ยังมีสมาคม Gohyakunin no kai (สมาคม 500 คน) ของญี่ปุ่น ทำงานร่วมมือกับโครงการเทคโนโลยีที่เหมาะสมของไทยด้วย

34. รวบรวมมาจากข้อมูลของ WTO, OECD, PATA และองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศต่าง ๆ ผู้เขียนขอขอบคุณอย่างสูงต่อ Mr.Wada แห่งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Japan National Tourist Organization)

35. Yamamoto Dairoku, "Sengo no nittai kankei yonjyu nen ni manabu," (Learning from the Forty Years of Postwar Thai-Japanese Relations), *Shoho*, Bangkok, April 1986, pp. 73-77.

36. ผู้นำโลกธุรกิจไทยคนหนึ่ง กล่าวต่อที่ประชุมนักธุรกิจชั้นนำของญี่ปุ่นโดยเน้นถึงอันตรายของประเด็นปัญหาดุลการค้ากับการต่อต้านญี่ปุ่นที่ประชาชนพร้อมจะสนับสนุนไว้อย่างตรงไปตรงมาว่า ...our trade deficit with Japan overshadows all other aspects of the relationship between our two countries. The trade issue threatens to become a major political issue with popular support. See Dr. Amnuay Viravan, a presentation at the opening session of the Third Thai-Japan conference, organized by The Japan Center for International Exchange, Tokyo, Japan, May 10-11, 1985, memo.

37. นักวิชาการญี่ปุ่นส่วนใหญ่แล้วจะมองว่า ญี่ปุ่นถูกเอาเป็น "แพะรับบาป" โดยประชาชนผู้มีความคับข้องใจต่อระบบการเมืองของตน โดยไม่ได้มองว่า ระบบเช่นนั้น ญี่ปุ่นมีส่วนจรรโลงอยู่ด้วย ดูตัวอย่างเช่น Gengo Nakajima, "Basis for Anti-Japanese Sentiments : Its Historical and Economic Background," a paper presented to the workshop on The History of Asian Developments, December 5-7, 1985, Keio University, Tokyo, Japan, pp. 12-13 ในอีกด้านหนึ่ง ฝ่ายญี่ปุ่นควรตระหนักว่าเสียงของรัฐบาลไม่ได้สะท้อนปัญหาความรู้สึก และความต้องการของประชาชน ผู้สื่อข่าวญี่ปุ่นคนหนึ่งที่อยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน เห็นว่ารัฐบาลไทยเป็นตัวอย่างหนึ่ง ดู Nagai Hiroshi, *Sareru gawa kara mita "enjo"* ("Aid" as Viewed from Those Who Were Aided), Keiso Shobo, Tokyo, 1984, pp. 222-223.

38. สำหรับนายกรัฐมนตรีนาทาโซเนะ เขาเลือกไปเยือนเกาหลีใต้ และสหรัฐอเมริกา แล้วจึงมาเยือนเอเชียอาคเนย์ แต่หลังจากมาเยือนแล้ว เขาก็ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์กับอเมริกา ยุโรปตะวันตก จีน ตะวันออกกลาง และทวีปใหม่ในแอฟริกา และเอเชียใต้ จึงแลดูว่าเขาจัดลำดับความสัมพันธ์ของเอเชียอาคเนย์ไว้ค่อนข้างต่ำ ดู Susumu Awanohara, "The "Big Player" As An Unloved But Vital Partner," *Far Eastern Economic Review*, June 12, 1986, p.71 ชัยชนะการเลือกตั้งชนิดแผ่นดินถล่มของเขาในการเลือกตั้ง วันที่ 7 กรกฎาคม 2529 คงจะให้ความมั่นใจในแนวทางที่เขาได้ปฏิบัติมา ถ้าไม่มีการ "กระตุ้น" ให้ญี่ปุ่นต้องหันมาสนใจต่อความสัมพันธ์และการแก้ไขปัญหาทกภูมิภาคนี้อย่างมีแรงบีบพอ เชื่อได้ว่าปัญหาต่าง ๆ คงอยู่ในสภาพเดิมเป็นส่วนใหญ่

39. ดูการเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกแห่งชาติของคนญี่ปุ่น Kenneth B.Pyle, "The Future of Japanese Nationality : An Essay in Contemporary History," *Journal of Japanese Studies* ; 8 : 2, 1982, especially p.263.